

Qüvvət elmdədir...

Nizami Gəncəvi

НАУКА
SCIENCE

Орган Президиума Национальной академии наук Азербайджана

Newspaper of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin orqanı

№ 29 (1426)

Cümə, 20 sentyabr 2024-cü il

Qəzet 1984-cü ildən nəşr olunur

Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Gününün təsis edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Ermənistən Respublikası 1990-cı ilin əvvəllərindən başlayaraq Birleşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin tələblərini kobud şəkildə pozaraq Azərbaycan Respublikasına qarşı işgalçılıq siyaseti həyata keçirmiş və hərbi gücdən istifadə edərək ölkəmizin bəyənəlxalq səviyyədə tanınmış ərazisinin 20 faizini işgal etmişdir. Ermənistanda və işgal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə aparılmış, insanlıq əleyhinə cinayətlər və hərbi cinayətlər nəticəsində şəhər və kəndlərimiz viran edilmiş, ölkəmizin təbii resursları talan olunmuş, dövrümüzün ən dəhşətli faciələrindən olan Xocalı soyqırımı törədilmişdir.

Ermənistən yeni işgalçılıq planları, növbəti hərbi təcavüz cəhdinə və arادıl təxribatlarına cavab olaraq 2020-ci il sentyabrın 27-də başlamış 44 günlük

Vətən müharibəsi nəticəsində Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Ermənistən ordusunu darmadağın etmiş və tarixi Zəfer qazanmışdır. Azərbaycan öz torpaqlarını 30 illik işğaldan azad edərək ərazi bütövlüyünün bərpasına və BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin yerinə yetirilməsinə nail olmuşdur.

2023-cü il sentyabrın 19-da Azərbaycanın Qarabağ iqtisadi rayonunda töredilən genişmiqyaslı təxribatların qarşısının alınması və Ermənistən silahlı qüvvələrinin qalıqlarının tərksilah edilərək torpaqlarımızdan çıxarılması, həmin ərazilərdə Azərbaycan Respublikası konstitusiya quruluşunun bərpə edilmesi məqsədile antiterror əməliyyatına başlanılmışdır. Cəmi 23 saat davam etmiş və sentyabrın 20-də başa çatmış əməliyyat nəticəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu qarşısına qoyulmuş bü-

tün vəzifələri yüksək peşəkarlıqla yerinə yetirmişdir. Beləliklə, növbəti parlaq Qələbə nəticəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyi tam bərpa edilmişdir. Azərbaycan xalqının həyatında müstəsna əhəmiyyət kəsb edən şanlı Zəfer sayəsində bu gün Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı suverenliyimizin bərqərar olduğu bütün ərazilərdə əzəmətələ dalgalanmaqdadır.

Hər bir xalq üçün öz taleyinə sahib olmaq, müstəqil dövlətini yaradaraq inkişaf etdirmək onun ən böyük naiyyətidir. Tarixin müxtəlif mərhələlərində üzləşdiyi çətinliklərə, işğala, məhrumiyətlərə baxmayaraq, heç bir qüvvə xalqımızın müstəqillik, dövlətçilik əzmini sarsıda bilməmişdir. Azərbaycan xalqı bu gün öz müstəqil dövlətinə sahibdir, qəhrəman əsgər və zabitlərimizin, şəhidlərimizin qanı hesabına əldə edilmiş

ərazi bütövlüyüümüz, suverenliyimiz xalqımızın milli sərvətidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, 2023-cü il sentyabrın 20-də Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində qanunun alılıyinin təmin olunduğunu və Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyinin bərpa edildiyini nəzərə alaraq **qərara alıram**:

1. Hər il sentyabrın 20-si Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Günü kimi qeyd edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetini bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 sentyabr 2024-cü il

Prezident İlham Əliyevin nitqindən irəli gələrək Xəzər dənizinin hazırlı ekoloji vəziyyəti haqqında məruzələr müzakirə edilib

Azərbaycanda sualtı arxeoloji tədqiqatların yeni mərhələsi

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin növbəti iclası keçirilib.

Tədbirdə AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli, Rəyasət Heyətinin üzvləri, Rəyasət Heyəti aparatının şöbə müdürürləri və idaiyyəti şəxsləri iştirak ediblər.

Iclası akademik İsa Həbibbəyli açaraq tədbirin gündeliyi barədə məlumat verib.

Əvvəlcə akademik Nərgiz Axundova, AMEA-nın müxbir üzvləri Qeylani Pənahova və Əyyub Quliyevə yubileyi münasibətilə AMEA-nın Fəxri fərmanı təqdim olunub.

Tədbirdə giriş nitqi ilə çıxış edən akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan və Rusiya dövlət başçılarının 18-19 avqust 2024-cü il tarixlərində Bakıda keçirilən görüşü zamanı Prezident İlham Əliyevin Xəzər dənizinin ekoloji problemləri ilə bağlı narahat edən məsələləri diqqətə çatdırıldığını bildirib. Qeyd edib ki, dövlət başçıları ekoloji fəlakətin qarşısını almaq və həll yollarını müəyyənləşdirmək barədə razılığa geliblər.

Akademik İsa Həbibbəyli dövlət başçısının nitqindən irəli gələrək Xəzər dənizinin hazırlı ekoloji vəziyyəti haqqında məruzələrin Rəyasət Heyətinin iclasında müzakirə edilməsinin zəruri olduğunu deyib, tədbirdə Xəzərin səviyyə deyişmələri və aparılan arxeoloji tədqiqatlarla dair iki məruzənin dinləniləcəyini diqqətə çatdırıb.

AMEA rəhbəri qeyd edib ki, 2024-cü ilde ölkəmizdə elan etdiyi "Yaxşı dünya namine həməyəlik ili"nə növbəti təhfəsidir.

Daha sonra iclasda AR ETN-nin akademik H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun şöbə müdürü coğrafiya elmləri doktoru, professor Əmir Əliyev "Müsəvir dövrə Xəzər dənizinin səviyy-

ye deyişmələri: səbəblər və neticələr" mövzusunda məruzə ilə çıxış edib.

Məruzəçi bildirib ki, Xəzər dənizinin səviyyəsi son 100 ilde 3 dəfə kəskin dəyişərək, dənizin orta əllik səviyyəsi 1930-1977-ci illərdə 3,2 metr enib, 1978-1995-ci illərdə isə 2,5 metr qədər yüksəlib. Qeyd edib ki, bu proses nəticəsində respublikanın təqribən 850 km uzunluqlu sahil xətti zonasında 50 min hektar qədər torpaq sahəsi subbasmaya məruz qalıb.

Xəzər dənizinin səviyyəsini 1996-2023-cü illərdə 2 metr endiyini deyən alim bu prosesin hazırda davam etdiyini, həmin müddədə respublikamızın dənizsahiliyinə zonasında deniz suları altından 38 min ha torpaq sahəsinin çıxdığını vurğulayıb.

"Xəzərətrafı 5 ölkə içərisində dənizin səviyyəsinin qalxıb-enməsindən en çox ziyan çəkən dövlət Azərbaycan Arxeologikasıdır. Hazırda Xəzərsahiliyədə əhalimizin yaradın çoxu, sənaye potensialının isə 80 faizə qədəri yerləşir. Xəzər dənizinin səviyyəsini 1978-1995-ci illərdə kəskin qalxması sahil zonasında yerleşən sənaye və kənd təsərrüfatı infrastrukturlarına xeyli ziyan vurmuşdur", - deyə professor Əmir Əliyev diqqətə çatdırıb.

Alim, həmçinin qeyd edib ki, Xəzər dənizinin səviyyəsi hazırlı durumundan (- 28,5 mBS) 1,5 metr aşağı düşərsə, Xəzərin Nabran-Sabran sahil ərazisində, Abşeron yarımadası ərazisində, Cənub-Qərb ərazisində və Bakı buxtasında bir sıra geri çəkilmələr və digər müüm ekoloji problemlər baş verə bilər.

Professor Əmir Əliyev çıxışında Xəzərin ekoloji problemləri ilə bağlı öz təkliflərini də səsləndirib.

Məruzə dinlənilədikdən sonra mövzu etrafında geniş müzakirələr aparılıb, Rəyasət Heyəti tərəfindən bir sıra müüm qərarlar qəbul olunub.

Daha sonra Arxeoloji və Antropologiya İnstitutunun Xəzər arxeologı-

Əmir Əliyev

Abbas Seyidov

şöbəsinin fəaliyyətinin gücləndirilməsi barədə qərar qəbul edilib.

Daha sonra iclasda bir sıra elmi-təşkilatlı məsələlər müzakirə olunub.

AMEA-nın Rəyasət Heyəti ilə birləşdə Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun bazasında "Asiya ədəbiyyatı: prioritetlər və çağırışlar" mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın keçirilməsi qərara alınıb.

Həmçinin iclasda AMEA üzrə müxtəlif elm sahələrini əhatə edən mütexəssislərin arxeoloji ekspedisiyalarda iştirakı haqqında məsələ de müzakirə olunub. Akademik İsa Həbibbəyli bildirib ki, arxeoloji ekspedisiyaların fəaliyyəti zamanı tarix, etnoqrafiya, dilçilik, paleoçoğrafiya, memarlıq, paleobotanika, paleozoologiya və s. elmi ixtisasları üzrə mütxəssislərin iştirakı gələcəkdə ölkəmizin zengin maddi-mədəni irsinin daha sistemli və hərəkəflü öyrənilməsinə geniş imkanlar yarada bilər.

Rəyasət Heyəti tərəfindən Arxeologiya və Antropologiya İnstitutunun koordinasiyasında AMEA üzrə müxtəlif elm sahələrini əhatə edən mütxəssislərin arxeoloji ekspedisiyalarda iştirakı haqqında qərar qəbul olunub.

Iclasda, o cümlədən dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 530 illiyinə həsr edilmiş X Beynəlxalq Kitab Sərgisində AMEA-nın iştirakı haqqında məsələ de müzakirəyə cəxarılıb.

Akademik İsa Həbibbəyli bildirib ki, Mədəniyyət Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə 3-8 oktyabr 2024-cü il tarixlərində Bakı Ekspo Mərkəzində dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 530 illiyinə həsr olunan X Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisi keçiriləcək. Sərgidə 200-ə yaxın yerlər və xarici təşkilatın, 90-dan çox tanınmış ədəbiyyat xadiminin iştirakı, 200-dən çox müxtəlif formatda tədbirin təşkil planlaşdırılır və sərgidə 60 minə yaxın ziyarətçinin iştirakı gözlənilir.

Sərgidə AMEA-nın xüsusi stendlə iştirakının nəzərdə tutulduğunu deyən akademik İsa Həbibbəyli elmi müəssisə və təşkilatların rəhbərlərinə müvafiq tapşırıqlarını verib.

Rəyasət Heyəti tərəfindən X Bakı Beynəlxalq Kitab Sərgisində AMEA-nın iştirakının hayata keçirmək, kitab sərgisi çərçivəsində zəruri tədbirləri və müzakirələri təşkil etmək məqsədilə Komisiya yaradılıb.

Iclasda qeyd edən məsələlər etrafında akademikler Arif Həşimov, Dilqəm Tağıyev, Rasim Əliquliyev, İrədə Hüseynova, Gövhər Baxşəliyeva, tarix elmləri doktoru Zemfira Hacıyeva, professor Kərim Şükürov, tarix üzrə felsefe doktoru Fərhad Quliyev və başqaları çıxış edərək sual və təkliflərini səsləndiriblər.

Türk dünyasının arxeoloqları AMEA-da

arasında strateji müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlib və bu da öz növbəsində Türk Dövlətləri Təşkilatının fəaliyyətinin güclənməsinə və genişləndirməsinə müsbət təsir edib.

Bu gün dünyada müxtəlif təşkilatların olduğunu deyən akademik İsa Həbibbəyli belə bir şəraitdə ortaq dile, tarixə, mədəniyyətə malik türk xalqlarının dərliyinə və həməyəliyinə olmasına mühüm əhəmiyyət kasib etdiyini vurgulayıb. Qeyd edib ki, hazırda Türk Dövlətləri Təşkilatının Beynəlxalq Türk Akademiyası, TÜRKSOY, TÜRKPA, Türk Universitələr Birliyi (TÜRKÜNİB), Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu kimi qurumları uğurla fəaliyyət göstərir.

Dövlət başçısının qarşıya qoyduğu vəzifələrən iəli gələrək AMEA-nın Türk dünyasının elm mərkəzləri və ali təhsil müəssisələri ilə six əməkdaşlığı etdiyini diqqətə çatdırıban akademik İsa Həbibbəyli Akademiyanın elmi müəssisə və təşkilatlarında türk xalqlarının dilini, tarixini, ədəbiyyatını, folklorunu, fəlsəfi fikir tarixini öyrənən şöbələrinin fəaliyyət göstərdiyini, tezliklə Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda da müvafiq şöbənin açılacağını söyləyib.

Bu gün Türk dünyasının elm xadimlərinin de birlik və həməyəliyli olduqca vacibdir. Uzun illərdir tarix, dilçilik və ədəbiyyat sahəsində six əməkdaşlığımız və birliyimiz var. Bu gün arxe-

loq alımların de birliyi yaranır və Akademiya olaraq bunu dəstəkləyirik. Bu cəhətdən Şuşa şəhərində keçirilmiş Türk Dünyası Tədqiqat Institutları və Arxeologiya Mərkəzləri Birliyinin (ARICA) I toplantısı olduqca önemlidir", - deyə AMEA prezidenti bildirib.

Daha sonra çıxış edən AMEA-nın Arxeologiya və Antropologiya İnstitutunun direktoru tarix üzrə fəlsəfə doktoru Fərhad Quliyev növbəti ilə etibarən Türk dünyasının arxeoloqlarının birliyi və arxeoloji ərsinin öyrənilməsi istiqamətində müüm layihələrin keçiriləcəyini söyləyib.

Öz növbəsində Türkiyənin Hacettepe Universitetinin professoru Dr. Yunus Koç da Türk dünyasının arxeoloqlarının birliyinin yaradılmasını xalqlarımızın həməyəliyinə öz töhfəsinə verəcəyini vurgulayıb.

Görüşdə, həmçinin birgə tədqiqatların, layihələrin, konfransların keçirilməsi, kadr mühəbadəsının aparılması kimi məsələlər də müzakirə olunub.

Daha sonra qarşılıqlı hədiyyələr təqdim edilib.

Qonaqlar, həmçinin AMEA-nın Əsas binası ilə tanış olub, xatirə şəkli çəkdiriblər.

Qarabağ Universitetinin kollektivinə təbrik

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Qarabağ Universitetinin yaradılması ölkəmizin müasir həyatında mühüm ictimai-siyasi əhəmiyyətə malik olan qiymətli tarixi hadisədir. Bu, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin Dəmir yumruğu ilə Vətən mührəbəsində - Qarabağ savaşında qazanılmış tarixi Zəfərdən sonra uğurla davam etdirilən Böyük Qayıdış hərəkatının möhtəşəm salnaməsinin parlaq səhifəsidir. Qarabağ Universiteti - işgaldən azad edilmiş torpaqlarımda yeni həyatın canlanması ən böyük paroludur. Qarabağ Universiteti - Qarabağda yenidən məskunlaşmanın və böyük inkişafın lokomotividir.

Qarabağ Universiteti - Qarabağın əsas və ən böyük elmi-mədəni mərkəzidir. Heç şübhəsiz, Qarabağ Universiteti hem də Qarabağı ölkəmizin və dünyadan əsas elm və təhsil mərkəzlərindən birinə, Xankəndini isə gənclik şəhərinə çevirəcəkdir. Qarabağ Universiteti Heydər Əliyev - İlham Əliyevin müstəqil dövlətçilik ideallarının işığında Qarabağ həqiqətlərini dünyaya çatdırıran, "külli-Qarabağı" göz bəbəyi kimi əbədi olaraq qoruyub saxlayan, Qarabağda yeni dastan yaradan Azərbaycanın vətənpərvər nəsillərinin də Ana beşiyi olacaqdır.

Qısa müddət ərzində Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən yüksək seviyyədə həyata keçirilən genişməqyaslı hazırlıq işləri Qarabağ Universitetinin ilk tədris ilindən başlayaraq böyük hədəflərə doğru inkişaf etdirilməsinə tam əsas verir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Qarabağ Universitetinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün üzərinə düşən hər cür dəstəyi göstərməyi şərəfli vəzifə hesab edir.

Qarabağ Universitetinin açılması ölkəmizin çoxəslik təhsil tarixinin ən böyük hadisəsidir.

Azad Qarabağda yeni həyat quran və böyük universitet yaranan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə Milli Elmlər Akademiyasının kollektivi adından dərin minnətdarlığımızı bildirir və müstəqil dövlətimizin və xalqımızın böyük ideallarının həyata keçirilməsi yollarında ölkəmizin Liderinə daha böyük uğurlar arzulayırıq.

Bu il, 2024-cü tədris ilində fəaliyyətə başlayan Qarabağ Universitetinin rəhbərliyini, professor-müəllim heyətini və ilk tələbələrini ürəkdən təbrik edirəm.

Uğurlar olsun!

İsa HƏBBİBƏYLİ
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti,
akademik

14 sentyabr 2024-cü il

Görkəmli şərqşünas alim Aida İmanquliyevanın xatirəsi yad edilib

Sentyabrın 19-da AMEA-nın prezidenti akademik Isa Həbibbəyli, AMEA-nın vitse-prezidenti v.i.e., akademik Ziya Bünyadov adına Şərqşünaslıq Institutunun direktoru akademik Gövher Baxşəliyeva və Şərqşünaslıq Institutunun kollektivi XX asrda Azərbaycanın dünənə elminə bəxş etdiyi görkəmlərini malardan biri - şərqşünas alim, pedagoq, filologiya elmləri doktoru, professor Aida İmanquliyevanın məzarını ziyarət etdi, xatirəsini dərin ehtiramla anıb, məzəri öününe əkil və gül dəstələri qoyublar.

Anım mərasimində çıxış edən akademik Isa Həbibbəyli Azərbaycan şərqşünaslığında ərebsünaslıq sahəsinin çox inkişaf etdiyini bildirək, onun ədəbiyyat istiqamətinin fundamentinin görkəmlərini şərqşünas alim, professor Aida İmanquliyevanın elmi əsərləri ilə qoyulduğunu, Aida xanımın

bu istiqamətin inkişafında əvəzsiz xidmətlərinin olduğunu vurğulayıb. Professor Aida İmanquliyevanın Azərbaycan ərebsünaslığında bir məktəb yaratdığını, mühacir ədəbiyyatının tədqiqində yeni bir açığındı deyən akademik Isa Həbibbəyli alimin dünənə elmində ərebi məhəcer ədəbiyyatının tədqiqi sahəsinə böyük töhfələr verdiyini, Azərbaycan və dünya şərqşünaslığı zənginləşdirildiyini qeyd edib.

Akademik Gövher Baxşəliyeva 32 il önce sentyabrın 19-da dünyasını daşımış böyük alim Aida İmanquliyevanın hem ictimai fəaliyyəti, hem şəxsi keyfiyyətləri baxımdan başqalarından fərqlənən, parlaq bir şəxsiyyət olduğunu deyib. Aida İmanquliyevanın Azərbaycan şərqşünaslıq elminin inkişafında silinməz iz qoyduğunu söyləyən G.Baxşəliyeva elmi fəaliyyətini ərebi ədəbiyyatının tədqiqinə həsr

edən 3 sanballı monoqrafiya, 100-dən çox elmi və elmi populyar məqalənin müəllifinin əreb-Qərb ədəbiyyatlarının qarşılıqlı əlaqələrini və təsirini öyrənən ilk alimiz olduğunu qeyd edib.

Aida İmanquliyevanın Şərqşünaslıq Institutuna rehberlik etdiyi dövrə bacarıqlı elm təşkilatçısı kimi özünü göstəridiyini xatırladan G.Baxşəliyeva əlavə edib ki, o, Azərbaycan elmini dünənə səviyyəsində təmsil edən gözəl alim id.

G.Baxşəliyeva Aida İmanquliyevanın itkişinin şərqşünaslarımız üçün çox ağır olduğunu, alımlarımızın onun əziz xatirəsində daim uca tutduqlarını deyib.

Şərqşünaslıq Institutunun böyük elmi işçisi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Bəşarət Beşirova Aida İmanquliyevanın dəyərli elmi fəaliyyətdən bəhs edib, onun gənc şərqşünaslara göstərdiyi qayğıdan danışıb, görkəmlə alımlı bağlı xatirələrini paylaşıb.

Scopus bazasına daxil edilən məqalələrin sayı artıb

Azərbaycan Respublikasında "Elmi nəşrlərə bağlı beynəlxalq reytinq göstəricilərinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqədər 2024-cü il üzrə Yol xəritəsi"nin tapşırıqlarına müvafiq olaraq 2022-2024-cü illərdə Elm və Təhsil Nazirliyinin Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutunun əməkdaşları Scopus bazasına daxil olan jurnallarda 236 məqale çap etdiriblər. Söyügedən məqalələrə 460 istinad edilib.

Scopus portalında göstərilən məlumatə görə Kimya Elmləri Bölümünün institutları 15 sentyabr 2024-cü ilə kimi Scopus Bazasında indeksləşən jurnallarda 2089 məqale çap etdiriblər ki, onların da 837-i Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutunun, 638-i Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunun, 332-si Polimer Materialları İnstitutunun və

288-i Aşgarlar Kimyası İnstitutunun payına düşür.

Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyinə verilən 31 elmi müəssisə arasında Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutu Scopus bazasında çap olunan məqalələrin ümumi sayına görə 4-cü yerdedir (2023-cü ilde 3-cü yerde qərarlaşmışdı).

Beynəlxalq Scimago portalında elmi məhsuldarlığı görə elmi-tədqiqat qurumlarının reytinq cədvəlində 2023-

cü ilde Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyinə verilən cəmi 3 elmi-tədqiqat institutu yer alıb ki, onlardan da biri Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutudur (digerləri, Fizika İnstitutu və Riyaziyyat və Mexanika İnstitutu). Scimago reytinq cədvəlinə dünyanın 20000-ə yaxın elmi müəssisə, təşkilat və universitetlərindən cəmi 9054-ü daxil edilmişdir. Onların arasında 5 Azərbaycan universiteti, AMEA və yuxarıda qeyd edilən 3 elmi-tədqiqat institutu var.

Scopus bazasına daxil olan jurnalarda institut əməkdaşları qeyri-üzvi materialşunaslıq, kataliz, fiziki kimya, polimerlər və kimya mühəndisliyi sahəsində elmi axtarışların nəticələrini nəşr etdirir və müxtəlif beynəlxalq konfranslarda məruzə ilə çıxış edirlər.

Dilqəm TAGİYEV
AMEA-nın vitse-prezidenti,
akademik

Şuşada Türk Dünyası Tədqiqat İnstitutları və Arxeologiya Mərkəzləri Birliyinin I Toplantısı

Azərbaycanın tarixi mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Şuşa şəhərində keçirilməsinin bütün Türk Dünyası üçün simvolik olduğunu vuğulayıb. O, müasir dünya elminin çağırışlarına uyğun Türk Dünyası arxeologiyasının qarşıda duran fəaliyyət istiqamətləri barədə konsepsiyasının əsas tezislerini açıqlayıb. Arxeologiya və Antropologiya İnstitutunun direktoru, t.ü.f.d., dosent Fərhad Quliyev işgaldən azad edilmiş tor-

paqlarda aparılan bərpa və quruculuq işlərinin kontekstində arxeoloqların üzərinə düşən vəzifələrdən danışıb. Daha sonra tədbir iştirakçıları "Türk-İslam irlərinin tədqiqatları" və "Türk xalqlarının Avrasiyada mədəni təsirləri" mövzuları üzrə sessiyalarda hazırlanmış təqdimatlarla çıxış ediblər. Tədbirin sonuncu hissəsində dəyirmi masa arkasında elmi fikir mübadiləsi aparılıb.

Sonda ARICA-nın Şuşa şəhərində keçirilmiş toplantısının Qətnamesi qəbul olunub. Qətnamədə Türk dünyasının arxeoloji irlərinin araşdırılmasında qarşılıqlı əməkdaşlığın istiqamətləri özəksinə tətip.

Həmçinin tədbir iştirakçıları işgal dövründə erməni işğalçılarının törətdiyi səsiz vandallızm aktlarını sübut edən azerbaycanlı əhaliyə aid qəbiristanlıqların, məscidlərin, yaşayış məskənlərinin dağıntıları, hal-hazırda azad edilmiş ərazilərdə aparılan möhtəşəm bərpa-quruculuq işləri ilə tanış olublar. Həmçinin tədbirin iştirakçıları azad edilmiş torpaqlarda aparılan arxeoloji qazıntılarının ərazilərinə səfər ediblər.

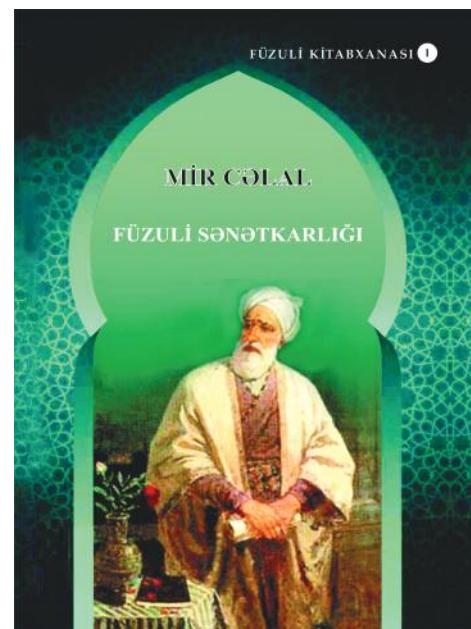
Qeyd edək ki, ötən il noyabrın 9-10-dək Özbəkistanın Səmərqənd şəhərində keçirilən Türk Dünyası Arxeologiya İnstitutu və Mərkəzləri Rəhbərərinin I İşçi toplantısında arxeoloji tədqiqatlarda türk xalqları arasında əməkdaşlığın gücləndirilmesi məhlüm mərhebedir. ARICA türk arxeoloji əməkdaşlığını təşviq etmək, birge tədqiqatlar aparmaq və ekspedisiyalar həyata keçirmək, eyni zamanda beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq etmək, mütəxəssislər hazırlamaq və elmi ədəbiyyat neşr etmək məqsədi daşıyır.

Dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin hayatı və yaradıcılığı şairin hələ özünün yaşadığı dövrdən etibarən öyrənilməyə başlanmışdır. XVI əsrənən başlayaraq XX əsrə qədər meydana çıxmış elə bil təzkirə göstərmək mümkün deyildir ki, orada Məhəmməd Füzulidən bəhs olunmasın. Məhəmməd Füzuli ırsının tədqiqində təzkirəcilikdən elmi tədqiqata keçid XX əsrin əvvəllərində baş vermiş və son yüzillikdə bu sahədə mühüm elmi nailiyyyətlər əldə olunmuşdur. Görkəmlı yazıçı və ədəbiyatşunas Mir Cəlal Paşayevin 1938-ci ildə namizədlik dissertasiyası kimi müdafiə olunmuş və ilk dəfə 1958-ci ildə akademik Həmid Araslının redaktorluğu ilə kitab halında nəşr edilmiş "Füzuli sənətkarlığı" monoqrafiyası Azərbaycanda fundamental Füzulişünnashığın təməl kitablarından biridir.

Məhəmməd Füzulidən bəhs edən əksər müəlliflər onun "Elmsız şeir əsası yox, divar olur" kimi şairin elme münasibətini ifade edən meqama diqqət yetirmişlər. Lakin ilk dəfə olaraq Mir Cəlal Paşayev böyük şeir ustası Məhəmməd Füzulidən həm də alim kimi söz açmışdır. Əlbəttə, Məhəmməd Füzuli din, dil, dövrən, fəlek və şair, qəzel haqqında həm də müükəmməl elmi söz demiş mütəffekkir şəxsiyyətdir. Məhəmməd Füzulinin "Cavahiratı elmdən" dərindən xəbərdar olan alim kimi səciyyələndirən Mir Cəlal müraciət etdiyi mövzul ilə əlaqədar olaraq, onun şeir sənətinə dair elmi baxışlarını sistemli şəkildə araşdırır, şairin poetika sahəsində xidmətləri haqqında ümumiləşdirilmiş elmi təsvərvür yaratmışdır. Məhəmməd Füzulinin ümumiyyətli şeir sənəti, xüsusən də söz, qəzel janrı, şairin ədəbi ictimai mövqeyi, məzmunla formanın vəhdəti, bəddi təxəyyül, tarixi mövzu və müasir yanaşma və sair kimi məsələlər haqqında fikirlərini Mir Cəlal mülliəm ustاد şairin söz sözlərindən istifadə etməklə obyektiv şəkildə dəyərləndirmiş və bu məsələlərə münasibətde ustad şairin həm də dövrünün söz xırıldarı olan alim kimi çıxış etdiyi qənaətinə gəlmüşdür. Mir Cəlal mülliəm haqlı olaraq belə fikirdə olmuşdur ki, Məhəmməd Füzulinin "Söz" qəzəli müükəmməl bir ədəbiyyatşunaslıq nümunəsidir. O, hemçinin Məhəmməd Füzulinin böyük qəzel ustası olmaqla bərabər, həm də dərin biliyə malik mahir bir qəzel nəzəriyyəcisi olduğunu da isbat etmişdir. Bütün bunlar isə Məhəmməd Füzulinin öz dövrünün müükəmməl bir ədəbiyyat nəzəriyyəcisi olduğunu deyməyə əsas verir.

Məlum olduğu kimi, Füzuli eşqinin məzmunu və mahiyyəti məsəlesi de XX əsr Füzulişunaslığında mübahiseli mövzulardan biri olmuşdur. Bir çox tədqiqatçılar Füzulinin eşq məsələsinə münasibətindən söz açarkən onun "platonik eşq" in terəf-nümunəsi olması, qənaətine üstünlük vermişlər. Azərbaycan füzulişunaslığında ilk dəfə olaraq Mir Cəlal Paşayev Məhəmməd Füzuli eşqinin hayatı əsaslara malik olan dünyəvi eşq kimi xarakterize etmişdir. "Platonik eşq" məsələsinin populyarlıq qazandığı dövrə Mir Cəlal Paşayevin Füzuli eşqinin hayatı və dünyəvi eşq olduğunu bəyan etməsi bu məsələdə füzulişunaslığın semtini deyisdirən mühüm elmi-nəzəri müdдəə olmuşdur. "Füzulinin eşqi əsasen real, maddi, insani, həqiqi eşqdır. Buradakı aşiq də, məşəq də, "fələklər, mələklər" alemindən gelme yox, ictimai münasibətlərin məhsulu, canlı insandır. Onların yüksək mənəvi hayatı olğulu kimi, adı, təbii məsəfə heyatları da vardır. Füzuli eşqinin məzmunu dərin, dərisi isə genişdir. Füzulinin eşqi əsirlilər bilməyən, din ehkamı və adətlər çərçivesinə siğmayan, ancaq yüksək mənəviyyatlı bir insanın daxili ehtiyac və mənəvi tələblərindən doğan odlu, azad, qanadlı bir eşqdır".

Sənətkarlıq baxımından Məhəmməd Füzulinin türk-müsləman dünyası ədəbiyyatında görkəmli yer tutması qənaəti geniş manəda şərqiyyənlərdə da, Azərbaycan ədəbiyyatşunaslığında da qəbul edilmişə obyektiv elmi reallıqlıdır. Bununla belə, bəddi təsvir və ifade vasitələrindən istifadə, şeirlərində məcazaların orijinallığı və zənginliyi dənə-dənə etiraf edilsə də, sənətkarlıq, poetika cəhətdən xüsusi aktuallıq kəsb edən bu məsələ uzun dövr ərzindən ayrıca bir tədqiqatın mövzusu olmamışdır. Azərbaycan ədəbiyyatşunaslıq elminde ilk dəfə olaraq Mir Cəlal Paşayev Məhəmməd Füzuli yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyətlərini ədəbiyyatşunaslıq tədqiqatlarını diqqət mərkəzinə çəkmışdır. Fikrimizcə, Mir Cəlal Paşayevin naməzdəlik dissertasiyası kimi yazdıgı tədqiqatını "Füzuli sənətkarlığı" adlandırılmış təsadüfi olmayıb, təqdim olunan eserin əksər fəsillərində dahi şairin fərdi özünəməxsusluğundan, sənətde göstərdiyi fəqli şüaetdən bəhs edildiyini özündə birləşdirir. Doğurdan da, "Füzuli sənətkarlığı" monoqrafiyası tam menadı Füzulinin poetikasına həsr edilmiş mötəbər nəzəri əsərdir. Hətta monoqrafiyadakı ilk baxışdan daha çox ədəbiyyat tarixçiliyi təessüratı yaranan "Nizami və Füzuli", "Ölməz Məhəbbət dastanı", "Rindü və Zahid", "Bəddi nəşri" adlandırılın bölmələrdə də Mir Cəlal Paşayev mövzuya

dair ədəbiyyat tarixinə aid məlumatları nəzəre çatdırıldıqdan sonra, məsələnin poetikasını, sənətkarlıq xüsusiyətlərini ön mövqeye çekmişdir. Mir Cəlal Paşayevə görə, Məhəmməd Füzuli yaradıcılığı mövzusundan avanından asılı olmayıaraq, bütövlükde ədəbiyyatda insanlığın mahiyyətini "Zəngin, əngin və rəngin" şəkildə, bənzərsiz sürətdə açıq təqdim edən nadir sənət nümunəsidir. Məhz yaradıcılığında orijinal ideya-sənətkarlıq xüsusiyətlərinə görə Mir Cəlal Paşayev böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin geniş mənada "Lirik şeirimin atası" mövzusunda qıymətləndirir. "Füzulinin böyük sənətkarlı hünəri orasındadır ki, o, işlənmış söz, istifadə formalarına tam yeni, orijinal şəkil, yeni mənə, yeni məzmun və xarakter verir... Predmetə, obyekte, həyatı hadisəyə heç bir şairin yanaşmadığı bir dəqiqlikle yanaşır. Predmetə yanaşandası onun kölgədə qalmış bəddi fənerlər hele inдиya qəder işıqlandırılmış tərəflərinə işıqlandırır. Buna görə də böyük şairin sənəti hamidan fərqlənir, suretləri, hətta zəhiren tekrar görünən bəddi surətləri de tam orijinal, tam müştəqil xarakter daşıyır. Buna görə də Füzuli haqlı olaraq lirik şeirimin (ədəbiyyatımızın - i.H.) atası sayılır. O, ədəbiyyat tariximizdə qəbələyənən və qəbələyənən bəddi təsvir və ifade vasitələri onların mənsub olduqları xalqın dilinin zənginliyinin, poetik imkanlarının genişliyinin bəddi ifadəsindən ibarətdir. Məcazalar xalqın dilinin daxili zənginliyinin şair tərəfindən obraxlı şəkildə ifadəsi vasitəsiylə yaradılan təsvir vasitələridir. Bu baxımdan Mir Cəlal Paşayevin Füzulinin şeirlərinin sənətkarlığının öyrənilməsində şairin əsərlərinin bəddi dil xüsusiyətlərinin araşdırılması ilə birləşdikdə, vəhdətdə baxması obyektiv elmi yanaşmadır. Mir Cəlalın yanaşmalarında dil ağacın gövdəsi, məcazalar isə onun budaqları, yarpaqları və cicekləridir. Ona görə də Mir Cəlalın Məhəmməd Füzulinin xalqının milli mənəviyyatının, dilimizin bağlarından qoparaq, qeyri-adı dərəcədə obrazlı düşünmək və tərənnümət etmək istedadına malik olan qüdrəti sənətkarlıq nümunəsidir.

Azərbaycan dilində yaranan poeziya XIII əsrənən etibarən yaranan inkişaf etən də, XVI əsrənə Məhəmməd Füzuli türk dilinin-anə dilinin geniş və zəngin daxili imkanları əsasında yüksək poeziya standartı yaratmaqla Azərbaycan ədəbiyyatını xərici dillerin monopoliyasından birdəfəlik xilas etmək vəzifəsini ümummilli missiya kimi qəbul etmiş və yerine yetirmişdir. Mir Cəlalın bildirdiyi kimi, "ona görə də böyük şair Azərbaycan dilində ince şeir yazmanın hünəri istədiyini", - deyir və özü bu hünəri eməldə bütün parlaqlığı ile göstərir. Füzuli şeirində arəb və fars kəlmələrinin bolullağına baxmayaraq, dil öz quruluşu, sistemi, bəddiyyili, səhihliyi etibarilə anlaşıqlı və sadədir. Mir Cəlal ilk dəfə yazmışdır ki, "Füzuli şeirində dilin xalq ruhu, xalq ifadə formaları, hətta çox yerdə canlı danışq dilinin xüsusiyyətləri saxlanılmışdır". Aşağıdakı ümumileşdirilmiş nəzəri qənaət də Məhəmməd Füzulinin diline münasibətən yeni və gerçek elmi baxışın ifadesidir: "Füzuli yalnız özündən əvvəlki klassik şeir dilinə, ədəbi dilə yox, ...ən çox xalq dilinə əsaslanmışdır". Azərbaycan ədəbiyyatşunaslığında mehz Mir Cəlal mülliəm ilk dəfə Məhəmməd Füzulinin ədəbi dilimizə gətirdiyi "qabaq", "quymaq", "iplik", "yasdıq", "başmaq", "birçək", "çanax" və sair kimi xalq danışq dilində işlədilən sözləri seçib tapmış, ondan əvvəl ana dilimizdə yaranan şairin əsərlərinin lügət tərkibi ilə müqayisə edərək, şairin azərbaycanlı olması haqqında qəti fikir söyləmişdir. Məhəmməd Füzulinin Azərbaycan atalar sözləri və məsəllərindən, söz birləşmələrindən yaradıcı şəkildə faydalananı istedadının Mir Cəlal Paşayev şəhərləri ustad sənətkarın ana dili fəlsəfəsini tam olaraq başa düşməyə imkan yaradır.

Özünəməxsus məcazlar sistemi yaratması baxımından Məhəmməd Füzulinin təkrarsızlığı "Füzuli sənətkarlığı" monoqrafiyasının baş mövzusudur. Mir Cəlal monoqrafiyanın "Qəzəller haqqında", "Bəddi dil xüsusiyyətləri", "Şeir medəniyyəti-texnika", "Bəddi məntiq", "Lirika" kimi bölmələrində Füzuli sənətkarlığının şah damarı olan bəddi təsvir və ifadə vasitələrindən yaradıcı istifadənin müxtəlif aspektlərində yüksək nəzəri səvyyədə bəhs etmişdir. Füzuli şeirində yüksək yer tutan epitetlərin "bütün misra boyu çəkən bəddi lövhəyə uyğunluğunu" və şairin nadir "epitetli tərkiblər" yaratmasını müşahidə edən Mir Cəlal nezəri qənaətlərini onun şeir xəzinəsində aldığı bəddi nümunələr əsasında formalasdırır. Füzulinin şeirlərindeki "bəddi bezəklərən" biri olan mübaliğlərin şairin yaradıcılığında tutduğu yerlər və ifadə etdiyi mənaları izah etmek üçün "Leyli və Məcnun" poemasından seçib təhlil cəlb etdiyi "Səhraya düşüb günəş misali, tənha yürü oldu laubəli" beyti ilə başlanan parçadakı mübaliğlərə dair verdiyi açıqlama həm böyük lirika ustadının elçatmaz sənətkarlığını və həm də Mir Cəlal Paşayevin bəddi mənəni nəzəri dərkində və şərhində göstərdiyi elmi məharəti əyni şəkildə nazərə çatdırır. Mir Cəlal Paşayevin şərhində "Leyli və Məcnun" poemasından seçilmiş parçada "Məcnunun göz yaşa yağış kimi, ahi isə ildirim kimi təsirlidir. Bu təsirin şiddəti elədir ki, "göz yaşından bir damla səhraya düşsə, səhrələr dənizə çevrilər. ildirimlər bir qıgilcımı dəryalara düşsə, dəryalar səhraya çevrilər". Bu izahlardakı bir damla göz yaşasının səhrələri dənizə çevirmek qüdreti, yaxud ildirimlərin bir qıgilciminin dəryaları səhraya döndərmək gücünü haqqında qənaətlər səde ədəbiyyatşunas gözü ilə baxanda təsbeh kimi görünən bəddi təsvir vasitəsinin əsində qeyri-adı bir mübaliğə olduğunu elmi cəhətdən təsdiq edir.

Füzulinin təsbeh-bənzətme dünyası haqqında da Mir Cəlalın təhlilləri şairin sənətkarlığının elçatmazlığını dərk etmek üçün çox dəqiq qənaətlərden ibarətdir. "Füzuli sənətkarlığı" kitabında təhlili verilmiş oxşayı bəddi nümunələrdən təsbehlərən bəddi haqqındaki elmi fikirlər ustad şairin dəhəyənən sənətkarlıq imkanlarına malik olan yaradıcı bəddi döha olduğunu meydana qoymaq baxımdan dərin və əsaslı müləhizələrdən yoğrulmuşdur. "Bülbül qəməzədəyəm, bağlı-baharım sənsən, Dəhəmi qəddi rüxün qəncəvər sərvə səmənim" beytində Füzulinin silsilə təsbehlər yaratmaq istedadı Mir Cəlal əsl alım olaraq açıq aşağıdakı kimi aydınlaşdırılmışdır: "Bu kiçik beytdə sözə son dərəcə qənaətle bərabər, beş qüvvəti təsbeh verilmişdir. Nisbətən "həmcins" olan bu təsbehlərin yanışı yazılmış ilə yene maraqlı bir bəddi lövhə yaradılmış olur: şair bülbüldür, məşqəqə bahar bağıdır. Məşqənən dəqadaları bağın qənəçəsidir, boyu bağın sərvidir, üzü isə bağın yasəmənidir.

Bu da maraqlıdır ki, şair heç vaxt bənzəyen ilə bənzədiləni yanaşı yazmayı vacib sayır. Bu misrada, eksinə, o, bütün bənzəyənləri misrənin bir tərefinə, bənzədilənləri də o biri tərefinə yığmışdır.

*Dehəni qəddi rüxün
Qəncəvər sərvə səmənim.*

Bütün bunlardan sonra Mir Cəlal Paşayevin "silsilə təsbehlər Füzuli bəddi dilinin en zəngin xüsusiyyətlərindən", - kimi ümumileşdirilmiş elmi nəticə çıxarması elmi cəhətdən çox tebii və mənətiqli alır. Bütövlükde isə Mir Cəlalın nezəri qənaətlərini Füzuli şeirlərinin daxili mənətiqli əsasında formalasdırması ədəbiyyatşunaslıq baxımdan son dərəcə zəruri və əhəmiyyətli dir. Etiraf edilməlidir ki, əksər hallarda ədəbiyyatşunaslar bəddi mətnə özlərinin formalasdırıqları, yaxud müxtəlif elmi menbələrdən alıqları hazır elmi müddəələrdəki fikirləri təsdiq etmek üçün, habelə misal, nümunə getirmək meqsədilə müraciət edirlər. Belə məqamlarda haradansa alınmış və ya uydurulmuş, təxmin edilmiş, irəli sürülen nəzəri müddəənin her hansı bir bəddi nümunə ilə təsdiqlənməsi və mənətiqli təsbehlərin qəbələyənən səhərlərinən mahiyyəti ilə tam olaraq səsləşmədiyiనən müshahidə etmek mümkündür. Bu cəhətdən ümumiyətələrini də elmi qeyməti vermişdir. Mir Cəlalın təhlili üçün ayırdığı bir qəzelini dəyərləndirməsi Füzulinin ictimai-fəlsəfi lirika sahəsindəki baxışlarını tam təsviv etməye imkan yaradır. "Füzuli sənətkarlığı"nda haqlı olaraq Məhəmməd Füzulinin "həyat piyaleşinin üzü üstə əvrildiyini" menalandıran "Dust bəpərvə, fələk birəhmə, dövrən bisükən, Dərd çox, həmdərd yox, düşmən qəvi, tale zəbū" beyti ilə başlanan qəzəli Azərbaycan poeziyasında yüksək sənətkarlıqla yazılmış ictimai-fəlsəfi şeira ən mükəmməl nümunə kimi təqdim olunur. Haqlı olaraq qeyd olunur ki, "mövzunun dairesi nə qədər geniş olsa da, şair vəhidi bir bəddi istiqamət ilə gedərək, çox ehətedici, ümumileşdirici və qabarıq surətdə gəzəcərən obyekti və vasitələr alır, bununla öz fikrini oxucuya aşayırlar. Mövzusunun genişliyinə, fikrin dərinliyinə müvafiq olaraq şairin misraları çox qısa, ifadələri çox konkret, obrazları çox aydın verilmişdir. Bu qəzəli oxumaqla oxucu Füzulinin dövrü, o dövrəki ictimai münasibət, cəmiyyət həyati haqqında təsviv, məlumat almış olur".

Qeyd etmek lazımdır ki, Mir Cəlal Paşayev Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" poemasının ədəbiyyat tarixçiliyi ilə ədəbiyyat nəzəriyyəsinin işığında təhlil etmişdir. Monoqrafiyada "Leyli və Məcnun" poemasının yarıma təriixəsi mövzusu və idəyesi, Qeyisin tarixi şəxsiyyət olub-olmaması, Nizami Gəncəvinin eyniadlı poeması haqqında vərilməş məlumatlar Mir Cəlalın ədəbiyyat tarixçisi kimi də professional elm xadimi olduğunu göstərir. Lakin Mir Cəlal mülliəmin özünün də etiraf etdiyi kimi, "bu yüksək sənət abidesi ("Leyli və Məcnun poeması" - İ.H.) haqqında indiye qədər (elə indi də - İ.H.) çox tədqiqat getmiş, çox əsərər yazılmışdır. Ancaq buradakı zəngin sənətkarlıq xüsusiyyətlərini, sənətin ən ecəzkar lövhələrini təşkil edən parlaq şeir nümunələrini, oradakı yaradıcılıq sərliyələrini dərindən öyrənməyə aid etmək məmkün deyildir. ona görə də bu, Füzuli sənətkarlığı haqqında onun fərdi sənət dünayının işığında yaradılmış fərqli elmi əsər

füzulişünaslıq abidəsi

vələ, Mir Cəlal digər poemalardan fərqli olaraq, Füzulinin "Leyli və Məcnun" poemasının neinki bədii haşiyələr və ricetləri ilə hətta "alovlanmaqdə, yanmaqdə olan iki varlığın qəlbinin sarsıntılarını, bu aşiqlərin hüdudlu məzmunlu həyecanın təsvir və tərənnüm edən ruhi həyecanların inkişafını" eks etdiren süjetlərinə görə de lirizmin ardıcılılığı ilə yazılmış qeyri-adı poema kimi təqdim edir. İkincisi, Mir Cəlal müəllim "Leyli və Məcnun" poemasında Məcnunun dilindən verilən qəzəllerin, Leylinin oxuduğu ve eştidiyi taranərin obrazlarının xarakterini açmağa xidmət etməklə yanaşı, əsərin bədii təsir gücünü, lirizmini daha da gücləndirən poetik vasitələr olduğunu müəyyən etmişdir: "Bir qayda olaraq poema boyunca aşiqlərin halına müvafiq məzmunlu qəzəller ara-sıra süjeti bəzəyir. Bu qəzəller elbet ki, öz-özlüyündə yüksək şeir nümunələri olmaqdan başqa, gənclərin faciəvi sevgi macərasının ayrı-ayrı xarakter mərhələlərini eks etdirmək cəhətdən de çox münasib və qiyamətdir". Nehayət, üçüncü cüsu ise, "Füzuli sənətkarlığı" monografiyasında "Leyli və Məcnun" poeması poetika baxımından tədqiq olunmuş, necə deyərlər, şairin poema janrı sayesindəki sənətkarlıq aləmi açılıb göstərilmişdir. Obrazların təhlili də məməlf orijinal elmi ümumiləşdirilmiş nəzəri qənaət irili sürür: "Məcnun bütün varlığını cananı yolunda fəda edən vəfadardır... Məhəbbət neinki bu surətlərin mənəviyyatında, hətta ümumən həyatında da hakim hiss və qüvvədir. Böyük şair episodik surətlərdə sevgisinin ecəzkar qüdretini, hər şeyden üstün olduğunu, ən yüksək mənə kəsb etdiyini göstərir".

"Füzulidə allegoriya" fəslində allegoriyanın ədəbi termini mənəvi və Şərqi ədəbiyyatındaki yeri açıqlandıqdan sonra Məhəmməd Füzulinin allegorik əsərlərindən geniş söz açılmışdır. Monografiyada Füzulinin "Səhhət və Mərəz", "Bəng və Bədə", "Həft cam" ("Şaqinəmə") kimi allegorik əsərlərin haqqında ümumi məlumat verilmiş, lakin "Həft cam" poeması geniş təhlil olunmuşdur. "Füzuli sənətkarlığı"nın yازıldıq dövrde Füzulinin "Söhbətül-esmar", ("Meyvələrin söhbəti") adlı allegorik əsəri elm aleminə bəlli olmadığı üçün monografiyada ondan söz açılmamışdır. "Həft cam" ("Şaqinəmə") allegorik əsərini seçib ayırması isə Mir Cəlalın özünün yazdığı kimi, hamın əsərin Füzulinin allegorija sahəsindəki ustalığını və orijinallığını səbüt etməkdən başqa, bir də ona görə maraqlıdır ki, şairin müasir elmlərə, nəzeriyələrə nə dərəcədə dərindən vəqif olduğunu, real həyatı, böyük əxlaqi nticələr çıxarıb təhlili etdiyini, habelə sanət, müsiqi haqqında islam ehkamını çox mahəretili bir şəkildə dəf etdiyini də göstərir. Ədəbiyyatlaşmışdır. Lakin Mir Cəlal XX əsrin əllinci illərindən nə qədər çətin olsa da, açıq və qəti şəkilde göstərir ki, "Füzuli ateist olmamışdır, dinc, xüsusən islam ehkamına inanmışdır... Ancaq şairin də təhligatçılarına, bu savadlı fırıldاقçıları, dini ehkamın icrasında gördüyü rəzalətlərə olan nifreti də ar-əşkar bir həqiqətdir". Yeri gəlmışken, qeyd etməyi lazımlı birlər ki, Mir Cəlal müəllimin Məhəmməd Füzulinin dinə münasibəti haqqında sovet-ateist hökumətinin dinə eleyhinə mübariza apardığı dövrde irəli sürdüyü model bizim günlər üçün də qəbul ediləndir. Hər kəsə melumdur ki, "Könül səccadəyə basma ayaq, təbiə əl vurma, məscidə basma ayaq, namaz əhli ilə oturma-durma" kimi bəylərində ifadə olunan fikirləri nəzərə alaraq Məhəmməd Füzulinin sovet dövründə ateist şair kimi göstərməyə cəhd edilmişdir. Müstəqillik dövründə isə dini motivlivi şeirlərinə, məsələn, ramazan bayramını terif etdiyi qəzelinə görə Füzulinin dindar şair olaraq təqdim etmək cəhdələri vardır. Bu baxımdan, Mir Cəlalın müəyyən etdiyi "dünyəvi baxışlara malik olan dindar şair" formatı Məhəmməd Füzulinin dinə münasibətini deqiq müəyyən edir. Orasında da qeyd etmək olmaz ki, ne "Füzuli sənətkarlığı" kitabının yazılılığı 1938-ci ildə və ne də monografiya kimi nəşr edildiyi 1958-ci ildə hər hansı başqa bir sənətkardan, o cümlədən de Məhəmməd Füzulinin "dünyəvi baxışlara malik dindar şair" olaraq söz açmaq heç de asan məsələ deyildi. Mir Cəlal müəllimin məsələni aydınlaşdırmaq üçün "Həft cam" ("Yeddi cam" - "Şaqinəmə") əsərində istinad etmekle heç birini təqnid etmedən vaizlə şairin dinə və müsiqiyə münasibətlərini aydınlaşdırmaq priyomu əsasında yumşaq şəkilde irəli sürdüyü "Dünyəvi fikirli dindar şair" formatı dövrün senzurasından istündigən keçə biləcəyi mülahizə olmuşdur. "Şaqinəmə" poemasının təhlili prosesində de Mir Cəlal əsas dıqqəti allegorik şəkildə altı "həmdəm" saydıgı müsiqi alətlərinə və mütrübə dialoqa, tarixi əhvalatların gündəmə getirilməsinin təhlilinə yönəldirdi. Mətərəkələr münasibəti bildirməkdən sənətçi yan keçməyə çalışmışdır. Həm də Mir Cəlalın doğru olaraq yazdığını kimi, Füzuli müsiqi alətlərinin timsalında etibarsızlıq və vefasızlıq haqqında hekayətləri təsvir edərək, mütrübə simasında insanın mənəvi dəyanetini və bütünlüğünü vəsf etmiş, "dünyəvi fikirli dindar şair" haqqındaki qənaətini bu təhlilərin içində çox da dıqqəti cəlb etməyən şəkildə bildirmişdir.

Genişəcmli əsərləri sırasında Mir Cəlal Füzulinin "Rind və Zahid" əsərini də ayrıca təhlili etmişdir. İki sabəbdən: birincisi, şair və nasır kimi təqdim etdiyi Füzulin filosof mütfəkkir olaraq da göstərmək üçün; ikincisi isə "Rind və Zahid" in Azərbaycan və ümumiyyətlə Şərqi ədəbiyyatında geniş yer tutan Rind (azadpərest) və Zahid (axırətpərest) münəqşisəsine yekun vuran fərqli yaratmaqdandan ötrü "Rind və Zahid" Azərbaycan ədəbiyyatına "atalar və oğullar" problemlərinə həsr edilmiş ilə və fərqli bədii əsər kimi də ayrica təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda daha çox cəmiyyətin yenileşdirilməsinə və inkişafına üstünlük verən Rind (oğul) arasındakı fikir ayrılıqları diqqət mərkəzindən çəkilmüşdür. Mir Cəlal Paşayev fəlsəfəsi mahiyətini dəyişdirən bədii əsərlərinin "Atalar və oğullar" probleminə həsr edilmiş əsərlərənən fərqləndirir.

"Füzuli sənətkarlığı" çoxchəhəti yaradıcılıq fealiyyətinə malik olan Məhəmməd Füzulinin nəşr sənətkarlığına elmi cəhətdən gur işq salır. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, 1958-ci ildə çap olunmuş "Füzuli sənətkarlığı" kitabında o zamanə qədər dini mövzuda yazıldığı üçün qeyri-rəsmi şəkildə qadağan olunmuş, ya da arxa plana keçirilmiş Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" adlı nəşr əsəri haqqında geniş məlumat verilmişdir. Bundan başqa, o, tədqiqatında dini mövzuda yazılmış əsərin ideya-məzmununu dənizməqdan yan keçmək və əsəsən əsərin sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən bəhs etmək "Hədiqətüs-süəda" dan dəhətrafı söz açmaq imkanı qazanmışdır. Mir Cəlal "Hədiqətüs-süəda"nın janr baxımdan nesrimizdə birinci "tarixi povest" adlandırır ki, bu lirik-romantik nəşr əslubunda yazılmış əsərin janrı baxımdan düzgün elmi qiyamətdir. Çünkü müxtəlif tədqiqat əsərlərində öz əksini tapmış "lirik-romantik" əsərifadələri janrı deyil, əsərin yaşlılıbu müəyyən edən nezəri təyinatdır. Lirik-romantik əslubda yazılın əsərlərin mənsur şeir, mənsur hekayə, hətta mənsur roman kimi janr formalarının olduğu məlumdur. Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" əsəri de Mir Cəlal müəllimin müəyyən etdiyi kimi mənsur şəkildə yazılış tarixi povestdir. Görkəmli elm xadiminin aşağıdakı nezəri tezisi isə əslindən dövrün çətinlikləri nəzəre alınmaqla "Hədiqətüs-süəda"nın sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən bəhs etmek priyomu demək idi: "Mövzunun dini mahiyəti, qəhrəmanların çıxunuş dini tarixi sımlar olması heç vaxt bize əsərin gözəl sənətkarlıq xüsusiyyətlərini, salis stilini, güvvətli dili, mülayim təhlikiye, coşqun tərənnüm əsərlərini diqqətən qaćırmağa haqq vermir".

Monografiyada Füzulinin məşhur "Şikayətnamə" adlı nəşr əsəri də diqqətən təhlildən keçirilmişdir. Mir Cəlal müəllim "Şikayətnamə"nın janrını elmi-nezəri cəhətdən düzgün müəyyən etmişdir: "Füzulinin Nişançı Paşa yazardı və "Şikayətnamə" adı ilə məşhur olan əsəri ədəbiyyat tariximizdə bize məlum olan ilk bədii satirik nəsrdir", yeni satirik hekayedir. Monografiyada "Şikayətnamə"nın mövzusu və ideyası da cəmi iki cümlə ilə obyektiv şəkildə ifadə olunmuşdur: "Həcməcə balaca olan (iki varaq) bu məktub ("Şikayətnamə" - İ.H.) dövrün zamanı əsaslı idarəsinin, dövlət adamlarının səciyyələndirilməsi üçün böyük təxərisi vəsaitdir. Buna "şikayətnamə" yox... Lenətnamə, nifretname desək, daha düz olar". Mir Cəlal tərəfindən Füzulinin "Qazi Ələddin tərifi" adlı nəşr əsəri də "bəzəkli, metoforik, çox yerde qafiyəli" əsəri kimi dəyərləndirilmişdir. Ümumiyyətə, Mir Cəlal Paşayevin apardığı təhlillərdən və müqayisələrdən netice çıxaraq, böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin Azərbaycan bədii əsərinin formalşması və inkişaf etdirilməsi sahəsindəki xidmətlərinə verdiyi aşağıdakı elmi cəhətdən ümumiləşdirilmiş qiymət da-

hi sənətkarın bu sahədəki fealiyyətinin real olaraq dəyərləndirilməsi ilə bərabər, həm də coxchəhəti yaradıcılıq fealiyyətinə malik olan görkəmli sənətkar kimi onun obrazını da tamamlayıb: "Böyük şairin bedii nəsri ilə yaxından tanıışlıq göstərir ki, Füzuli, eyni zamanda qüdrətli bir nəşr ustadıdır. Böyük şair olduğu qədər də böyük ədibdir. İnsan qəlbinin mahir tərənnümçüsü, həqiqi insani hissələrin neğməkarı olduğu kimi, həqiqi həyat lövhələrinin də gőzəl rəssamıdır".

Azərbaycan ədəbiyyatlaşmışdır. Rus və dünyə ədəbiyyatlarında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda daha çox cəmiyyətin yenileşdirilməsinə və inkişafına üstünlük verən Rind (oğul) arasındakı fikir ayrılıqları diqqət mərkəzindən çəkilmüşdür. Mir Cəlal Paşayev fəlsəfəsi mahiyətini dəyişdirən bədii əsərlərinin "Atalar və oğullar" probleminə həsr edilmiş ilə və fərqli bədii əsər kimi də ayrica təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə çatmaq yolunda dəyərli təhlili layiqdir. Rus və dünyə ədəbiyyatında olduğu kimi, Məhəmməd Füzulinin "Rind və Zahid" əsərində də nə qədər ağıllı görünən də, dövrünün ehkam və ənənələrindən kənara çıxa bilməyen, yalnız oğlunun sədətini düşünən Ata ilə mütləq həqiqətə ç

Beynəlxalq elmi əməkdaşlıq

Türk Dövlətləri Təşkilatı kontekstində

II məqalə

Yeni əməkdaşlıq fəlsəfəsi

Türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın yeni fəlsəfəsi gelişigözəl söz deyil. Eyni zamanda, səhbat geniş anlamda hansısa yeni fəlsəfi sistem yaratmaqdan da getmir. Burada əsas fikir müasir mərhələdə türk dövlətləri arasında elm sahəsində elə əməkdaşlıq modeli hazırlamaqdan gedir ki, onun nəticəsi üç miqyasda faydalı olsun: birinci, hər bir türk dövləti miqyasında fayda versin; ikinci, Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) özüñüinkışaf etdirən açıq sistem kimi fayda götürsün; üçüncü, bütövlükde dünya miqyasında elmə fayda verilsin.

Əlbətə, nəzəri olaraq bu cür fikir konstruksiyasını qura bilərik. Lakin onun praktiki tətbiqi də ayrıca bir məsələdir. Çünkü tətbiqi aspektde fayda vere biləcək münasibətlər mexanizmini müyyənləşdirmək lazımlı gəlir.

Diger tərəfdən, türk dövlətləri inдиye qədər TDT formasında təşkilat malik olmamışlar. Yəni bu istiqamətdə təcrübə yoxdur. Onda həmin təcrübə canlı, eksklüziv olaraq fealiyyətin gedişində formalşmalıdır. Bu da ayrıca bir problemdir.

Nəhayət, TDT daxilində elmi əməkdaşlığın inklüativliyi təmin edilməlidir. Bu, elmi fealiyyətin hüquqi tərəfini aktuallaşdırır. Məsələ onurla bağlıdır ki, TDT daxilində elmi fealiyyət kollektiv formada mümkündür. Bir neçə ölkənin alimlərinin orta fealiyyəti üzv ölkələrin her birinin cəmiyyətinin hüquqi legitimliyini almalıdır. Toplumlar bu cür elmi əməkdaşlığı qəbul etməli və onun perspektivinə inanmalıdır.

Məsələnin bu tərəfi müasir cəmiyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsində orta kriteriyaların hazırlanmasını və onların hər bir üzv dövlətləri sovet dönməndə mövcud olması nəzərdə tutur.

Bütün bunlar cəm halında regional və multiregional məhiyyətli təşkilatlarında elmi əməkdaşlığın yeni fəlsəfəsinə yaratmayı zəruri edir.

İlk təşəbbüsün subyekti

I məqalədə "Türk dövlətləri elmi məkanı" anlayışının məzmununu və yuxarıda vurğuladığımız bir sıra fəlsəfi məqamlar meydana bir sual da çıxarırlar: TDT-də əməkdaşlıq nümunəsini yaratmaq istiqamətində proses gedirmi? Yaxud, hələ də türk dövlətləri sovet dönməndə mövcud olan təcrübə əsasında elmi əməkdaşlıq edirlər?

Artıq ilk təşəbbüs vardır və o, Azərbaycan tərəfdən olmuşdur. Konkret olaraq, AMEA sistemi və davamlı şəkildə türk elmi məkanının inkişafını təmin etməyə əsas verən fealiyyət programları həyata keçirmekdədir. Bu tezisin məzmununu açmaq vaxtdır.

TDT-də elmi əməkdaşlığın öz spesifikasi mövcuddur. Birinci, Türkiyənin elmi təcrübəsi digər üzv dövlətlərin elmi təcrübəsindən fərqlənir. Türkiyə əsas olaraq Qərbin elmi fealiyyət nümunəsinə istiqamətlənmiş və onun elmi strukturlarına integrasiya olunmuşdur. Bura elmi fealiyyətin təşkilatı özəlliklərindən tətbiq, alınan nəzəri nəticələrin praktiki tətbiqi mexanizmləri və beynəlxalq elmi qiyametləndirmə sistemlərində istiraka qədər geniş parametrlər çəsidi vardır. Türkiyə, məsələn, TDT-nin digər üzvlərindən fərqli olaraq uzun illərdir ki, indeksli jurnalı bazalarında oturmuşdur. Hətta Türkiyənin özünü beynəlxalq indeksli elmi bazası mövcuddur - ULAKBİM. Bundan başqa, Türkiyədə impakt faktoru (yüksek beynəlxalq elmi indeksli) jurnalı mövcuddur. TDT-nin digər üzvləri həmin sahəyə hələ yeni daxil olurlar.

Bunlarla yanaşı, Türkiyədə elmi nəticələrin praktikaya tətbiqi təşkilatın digər üzvləri ilə müqayisədə daha əvvəl və nəticəverici mexanizm üzrə həyata keçirilir. Son illər qardaş ölkənin xüsusi yüksək texnologiyalar və hərbi sistemdə sünü intellektin istifadəsi sferasında elə etdiyi uğurlar dünya miqyasında maraqla qarşılıqlı反应被提及。

Belə çıxır ki, elmi əməkdaşlıq sistem və fəlsəfə olaraq TDT daxilində bircins (oxşar element və mexanizmlər toplusu) deyildir - Türkiyə dövlərlərindən fərqlənir. Bununla yanaşı, TDT-

nin digər üzvləri - Azərbaycan, Qazaxstan, Özbəkistan və Qırğızistan elmi mentalitet baxımdan oxşardırlar. Biz müşahidəçi statusunda olan Türkmenistan və Macarıstanı hələlik bura aid edə bilmirik, baxmayaraq ki, Türkmenistanla da eyni elmi mentalitetə malik. Lakin onu da qeyd edə ki, Türkmenistan Elmlər Akademiyası müyyən məsələlərdə TDT üzvlərinin elmi qurumları ile yeni əsasda əməkdaşlıq edir.

Məsələn, 2024-cü ildə Türkmenistan Elmlər Akademiyasının prezidenti AMEA-da olmuşdur və Məhtimqulu Fəraziyə həsr edilmiş konfransda iştirak etmişdir. Bundan sonra AMEA prezidentinin de Türkmenistana səfəri olmuşdur.

Bunlardan təbii olaraq yeni bir sual yaranır: TDT daxilində olan iki elmi əməkdaşlıq nümunəsinə sintez etmək mümkündürmü?

2 nümunənin sintezi

Həmin sintezin fəlsəfəsi AMEA-da hazırlanmışdır. Azərbaycan tərəfinin başladığı bu prosesin bir-birini tamamlayan üç miqyası mövcuddur.

Birinci, Prezident İlham Əliyevin müyyən etdiyi strateji inkişaf konsepsiyanının müdəddəalarında ifade edilən türk dövlətləri ilə elmi əməkdaşlığı inkişaf etdirmək fikri ilə əlaqəlidir. 2024-cü ildə Azərbaycan Prezidenti konceptual olaraq "TDT-ni yeni tarixi mərhələdə daha da gücləndirmək" müdədəsini strateji inkişafın tərkibinə daxil etmişdir.

İkinci, dövlət başçısının müyyən etdiyi strateji inkişaf kursunun şərtlərinə və eyni zamanda, Prezident İlham Əliyevin verdiyi müxtəlif sərəncamlar və imzaladığı fərmanlara əsaslanaraq, AMEA rəhbərliyi yeni tarixi mərhələdə Türk dünyası ilə elmi əlaqələri və həm də AMEA-da "Türk dünyası üzrə tədqiqatların miqyasının genişləndirilməsini, bu sahədə konkret programların hazırlanıb həyata keçirilməsinə" prioritət vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur.

Bu vəzifə AMEA Rəyasət Heyətinin 29 fevral 2024-cü il ümumi yığıncağının qərarlarında daha konkret ifadesini 5.2.1.2. bənddə tapmışdır. Orada vurğulanmışdır: "Beynəlxalq əlaqələrin inkişafı istiqamətində İslahatlar çərçivəsində AMEA-nın elmi müəssisələri ilə Beynəlxalq Türk Akademiyası, Türkiye Elmlər Akademiyası, Atatürk Kültür, Dil və Tarix Yüksək Qurumu, TÜBİTAK və Orta Asiya Respublikalarının Elmlər Akademiyaları arasında elmi əməkdaşlığın genişləndirilməsi, birge tədqiqatların, digər elmi və elmi-əlaqəli tədbirlərin həyata keçirilməsi" davam etdirilsin".

Bele görünür ki, Azərbaycan geniş anlamda Türkiyənin elmi qurumları ilə Mərkəzi Asiya türk dövlətlərinin elmi qurumlarının eyni standarta malik olmaları istiqamətində addimlar atır. Bu, faktiki olaraq eyni təşkilat daxilində mövcud olan iki fərqli elmi fealiyyət və əməkdaşlıq nümunələrini "bir araya getirmək" deməkdir.

Burada seçilen bir maraqlı xüsusiyyəti görmək olar. AMEA TDT-də vahid elmi məkanı formalşdırmaq üçün ilk növbədə təşkilati səviyyədə əlaqələrin inkişafına üstünlük verir. Strateji baxımdan çox əhəmiyyətli və maraqlı yanasmadır və olduqca aktualdır. Bu yanaşmanın əməkdaşlıq fəlsəfəsinin mərkəzi müdədəsi olduğunu düşünürük. Çünkü elmi təşkilatların orta fealiyyət mexanizmlərinə malik olması ilk şərtdir. Bunun üçün avtomatik olaraq, elmi əlaqələrinin, fealiyyətin, alınan nəticələrin tətbiqin orta standartları yaradılmalıdır. Həm də özlüyündə koordinasiyalı fealiyyət təmin edilməlidir. Ortak standartlar əsasında koordinasiyalı fealiyyətin təminini faktiki olaraq yekunda va-

hid elmi məkan yaradacaqdır. Avropa təcrübəsi bu tezisin doğruluğunu təsdiq edir!

Bununla yanaşı, AMEA-nın vahid türk elmi məkanı yaratmaq məsələsində təşkilati əməkdaşlıq səviyyəsinə üstünlük vermesi üçüncü miqyasda əməkdaşlıqla konkret məzmun verir.

Üçüncü, AMEA konkret fealiyyət proqramları ilə TDT üzvləri ilə əlaqələri qurur və inkişaf etdirir. "Konkret proqramlar" ifadəsi özündə elmi yaradıcılığı, elmi fealiyyətin təşkilini, alinan nəticələrin orta standartlarda praktiki tətbiqini (ortaq innovasiya mühitiin yaradılması) və Türk dünyasına aid olan görkəmli tarixi şəxsiyyətlərin, elm, mədəniyyət, təhsil üzrə görkəmli alimlərin, şair və yazıçıların yaradıcılıqlarına yenidən türk mənəvi-mədəni-tarixi bütövlüyü kontekstində baxmağı nəzərdə tutur. Bu istiqamətde konkret işlər görülməkdədir. Həmin prosesde TDT tətbiqinə vahid yaradıcı komandanın formalşması prinsipial əhəmiyyət daşıyır.

Vahid yaradıcı komanda uğrunda

Avropa təcrübəsində, I məqalədə vurğuladığımız kimi, "Horizon 2020" timsalında vahid yaradıcı komanda yaratmaq təcrübəsi mövcudur. Eyni zamanda, Avropada daha uzunmüddəli fealiyyət tarixçəsi olan başqa bir nümunə də vardır. Biz, 1954-cü ildə yaradılmış və 20(!) Avropa ölkəsinin maliyyələşdirildiyi "Nüve Tədqiqatlarının Avropa Mərkəzi" (CERN) adlı təşkilati nəzərdə tuturuq. Bundan başqa, CERN-də İsrail, Hindistan, Rusiya, ABŞ, Türkiyə, Yaponiya, Avropa Komissiyası və UNESCO müşahidəçi statusundadırlar. Ümumiləşdirik, məlum olar ki, CERN faktiki surətdə Avropaya aid elmi təşkilatdır, lakin onun fealiyyət əhatəsində döyünün 29 (!) ölkəsi vardır.

CERN-in əldə etdiyi elmi nəticələr heyrətamızdır. Sadəcə, 2012, 2014 və 2015-ci illərdə bu təşkilat yüksək qiymətləndirilən 3 keşfə imza atmışdır. 2012-ci ildə Hiqqsın bozon elementar hissəciyini, 2014-cü ildə "tetrakvar"ı, 2015-ci ildə isə "pentakvar" adlı elementar hissəciyi keşf etmişlər.

Həmin təşkilatın fealiyyət təcrübəsi göstərir ki, uyğun şərait, maliyyələşmə və yaradıcılıq mühiti olanda hətta çox sayıda üzvü olan böyük kollektiv vahid yaradıcı sistem (şəbəkə) kimi səmərəli fealiyyət göstəre bilər.

Eyni zamanda, CERN-in tarixi göstərir ki, uğurlu regional elmi təşkilat yüksək ciabedilik imkanlarına malikdir və döyünün hər yerindən alımları öz "yaradıcılıq orbiti"nə cəlb edə bilir.

Təbii ki, Avropanın bu elmi təcrübəsi başqa təşkilatlara bir nümunədir. Eyni fikri biz digər Avropa təcrübəsi olan "Horizon"da da aid edə bilərik. "Horizon" daha geniş araştırma sahəsinə malikdir. Onun 3 əsas prioritet istiqaməti mövcuddur. Birinci, aparıcı elm (Excellent Science), ikinci, industrial liderlik (Industrial Leadership), üçüncü, sosial çəşitlilik (Societal Challenges).

"Aparıcı elm" istiqamətinin prioritətləri sırasında elmin təsviqi, tanımış alimlərə və onların yaradıcı grupplarına dəstək, birge əlaqələrinin maliyyələşməsi və s. daxildir. Göründüyü kimi, 3 istiqamətdə Avropa alimlərinə həm komanda halında fealiyyətdə, həm maliyyələşmədə ciddi dəstək vardır. Bunun üçün Ai 24,5 milyard avro vəsait ayırmışdır.

"Industrial liderlik" də ən yeni texnologiyalar üzrə sərmayələrin cəlb edilməsi kimi proqramlar yer almışdır.

"Sosial çəşitlilik"da isə cəmiyyətin öyrənilməsində mövcud bilik resurslarını birləşdirmək və onu konkret sosial əlaqələrinə fokuslaşdırmaq istədiklərimizi bildiriblər. Bu məqsədə qonaqlara institut əlyazmaların və eksi

Qazaxıstanlı dilçi alımları görüş

AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda qazaxıstanlı alımlarla görüş keçirilib.

Görüşdə Qazaxıstanın Baytursunu adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun Fonetika bölməsinin baş araşdırıcıası akademik Zeynəb Bazarbayeva, elmlər doktorları Aysaule Amanbayeva, Zhanar Zhumbayeva, Aynur Karşıqayeva və gənc tədqiqatçı Nazgül Ospanqaziyevə iştirak ediblər.

Tədbirdə Nazgül Ospanqaziyevanın "Tarihi fonoloji: türk dillərinin vokalizm və konsantitizm sistemini" adlı məruzəsi dinlənilib.

Görüşçərçivəsində Baytursunu adına Dil və Ədəbiyyat İnstitutu ilə Dilçilik İnstitutu arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, dilçiliyin bəzi sahələri-korpus dilçiliyi, fonetik laboratoriyaları, müqayisəli fonoloji araşdırmalar etrafında müzakirə aparılıb.

Dilçilik İnstitutunun direktoru filologiya elmləri doktoru, professor Nadir Məmmədi dilçilik elminin inkişafı istiqamətində görülən işlər, əldə olunan nailiyyətlər barədə məlumat verib. O, Azərbaycan-Qazaxıstan elmi əlaqələrinin genişləndirilməsinin vacibliyini vurğulayıb. Sonra Qazax alımları Türk dilleri şöbəsində olublar. Şöbənin elmi-tədqiqat işləri ilə ya-xından tanıd olublar.

Özbəkistanlı alımlar

Əlyazmalar İnstitutunda elmi tədqiqat aparıblar

Özbəkistan Respublikası Mədəni Miras Agentliyinin alımları - fel.e.d., professor Roik Baxodirov və tarix ü.f.d. Dilşod Rasulov AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmi eza-miyyətdə olublar.

Qonaqları institut əlyazmaların və eksi çap kitablarının tərcüməsi şöbəsinin müdürü, fil.ü.f.d., dosent Əkrem Bağırov və Farsdilli əlyazmaların tədqiqi şöbəsinin böyük elmi işçisi Mustafa Əliyev qarşılıyib, onlara burada mühafizə olunan qədim əlyazma nümunələri, eksi çap kitabları, aparılan elmi tədqiqat işləri və yeni nəşrlər barədə geniş məlumat veriblər.

Özbəkistanda xarici ölkələrdə aparılan araşdırmaların nəticələrini eks etdirən "Özbəkistanla bağlı xarici əlyazmaların reyestri" adlı 3 cilddə kitab nəşr edilmişdir. Kitabın 4-cü və 5-ci cildlərinin ərəsəyə getirilməsi məqsədileə aparılan tədqiqat işləri üçün institutuma ezam olunan R.Baxodirov və D.Rasulov Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondunda qorunub saxlanılan əreb, fars, türk və digər dillərdə olan yazılı abidələr və əlyazma nümunələri ilə tanış olmaq və onlar üzərində araşdırma apararaq material toplamaq istədiklərini bildiriblə

Bərk cisim və yarımkəcəricilər fizikasının mahir tədqiqatçısı

Teyyar Cümşüd oğlu Cəfərov 18 iyul 1939-cu ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1961-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Fizika fakültəsinin bitirmişdir. 1989-cu ildə AMEA-nın müxbir üzvü, 2014-cü ildə AMEA-nın həqiqi üzvü seçilmişdir.

1961-1978-ci illərdə T.Cəfərovun elmi fəaliyyəti Leningrad şəhərində (Sankt-Peterburg) SSRİ EA Yarımkecəricilər İnstitutu və A.F.Ioffe adına Fizika-Texnika İnstitutlarında (FTI) olmuşdur. Burada T.Cəfərov aspirant, elmi işçi, böyük elmi işçi və "Diffuziya prosesləri" laboratoriyanın rəhbəri olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, T.Cəfərov A.F.Ioffe adına Fizika-Texnika İnstitutunun tarixində laboratoriya rəhbəri vəzifəsində çalışan ilk və hələ də yeganə azərbaycanlıdır.

1965-ci ildə Yarımkecəricilər İnstitutunda "Xarici və daxili elektrik sahələrinin yarımkəcəricilər diffuziyaya təsiri" mövzusunda nəzərdən düşürtülmüş dissərtasiyasını müdafiə etmişdir. 1974-cu ildə A.F.Ioffe adına Fizika-Texnika İnstitutunda "Yarımkecəricilərə aşqalararası elaqənin və defektlərin diffuziyaya təsiri" mövzusunda doktorluq dissərtasiyasını müdafiə etmiş və fizika-riaziyyat elmləri doktoru elmi dərəcəsinə layiq görülmüşdür. Doktorluq dissərtasiyasının rəsmi opponentlərden biri olan Nobel laureati akademik J.I. Alferov (FTI) onun doktorluq dissərtasiyasını yüksək qiymətləndirmiştir. T.Cəfərov 1982-ci ildə professor elmi adı almışdır. 1981-1999-cu illərdə T.Cəfərov Fizika İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini vəzifəsində işləmiş və eyni zamanda "Günəş və Hidrogen elementləri" laboratoriyanın rəhbəri olmuşdur. 1999-cu ildən hal-hazırda baş elmi işçi vəzifəsində çalışır.

T.Cəfərovun tədqiqatlarının əsas elmi istiqamətləri aşağıdakılardır:

1. Yarımkecəricilər və yakımkəcərici quruluşlarda diffuziya.

2. Nano-məsameli silisium əsasında hidrogen yanacaq elementləri və qaz sensorları.

Onun rəhbərliyi altında işləq və radiasiya şüalanmasının aşqaların diffuziyasına, elektrik daşınmasına və yarımkəcərici heterokekşidərə şüalanma proseslərinə təsirləri kimi tədqiqatlar kompleksi həyata keçiril-

mış, aşqar və defektlərin miqrasiyası mexanizmi müəyyən edilmiş və stabil parametrləri olan bir sıra qurğular (AlGaAs-GaAs, CuInS₂), LEDlər (CdS, CdTe, məsameli Si) detektorlar, tunnel diodları (GaAs və s.) hazırlanmış və tətbiq edilmişdir.

Alim 1996-2004-cü illərdə Türkiye Respublikasının Qaraçənəz Texniki və Yıldız Texniki Universitetlərinin dəvəti ilə, bu ali təhsil müəssisələrində fizikanın müxtəlif sahələrinin özündə eks etdirən mühazirələr oxumusdur.

Platuna (katalizator), məsameli silisium, silisium tipli quruluşlar əsasında hidrogen tərkibli qazlar və mayelərde istifadə etməklə hidrogen istiliyini elektrik enerjisi-ne çevirərək yeni tipli hidrogen yanacaq elementləri yaratmaq mümkündür. Hidrogen yanacaq elementlərinin faydalı iş əmsali çox yüksəkdir (təxminən 60-75%), halbuki günəş enerjisinin faydalı iş əmsali təxminən 20%-dir. Azərbaycan və Türkiye birgə hazırlanıyan yeni tip hidrogen yanacaq elementləri [Au,Ag ya da Cu, Məsameli silisium, Silisium] hidrogen tərkibli mühitdə yerləşdirildikdə (etan, metan, ammiak, hidrogen xlorid və s.) 600-700 mV gərginlik verir.

Məsameli proton keçirici membrandan, nikel katalizatorundan, xüsusiye nano-katalizator kimi təbəqədən və yanacaq kimi ammiak məhluldən istifadə edərək yeni ammiak yanacaq elementlərinin hazırlanması və xarakterizə edilməsidir. Nano-nikel kata-

lizatorunun qalınlığının azalması (12 nm), sıxlığın gücü kəskin şəkildə 0.7 V/sm²-ə yüksəlir və bu, Ni/PS/Si elementi səthində nano-nikel qalınlığı ilə ifadə etmək olar (kvant ölçüsü effekti). AS.Ni.PS.Si elementinin qalınlığı (nano-nikel) azaldığı təqdirdə (12 nm), pik güc sıxlığı təxminən 5-6 dəfə yerdə qalan yanacaq elementlərini üstləyir.

T.Cəfərov NATO, SOROS, TUBITAK, DPT, STCU kimi çoxsaylı nüfuzlu beynəlxalq təşkilatın günəş elementləri, infrarəqimizi detektorlar, yüksək temperaturlu ifratkecəricilər, hidrogen yanacaq elementləri, hidrogen qaz sensorları və s. mövzularına həsr olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, T.Cəfərov A.F.Ioffe adına Fizika-Texnika İnstitutunun tarixində laboratoriya rəhbəri vəzifəsində çalışan ilk və hələ də yeganə azərbaycanlıdır.

Alim bərk cisim və yarımkəcəricilər fizika elmi istiqamətləri üzrə müümən naşiriyətlər qazanmış və elmi kitablar yazılmışdır. Onun ABŞ-da (Harwood Akademik Publishers), Rusiyada (Nauka, Eneqoatomizdat), Almaniyada (Springer), Xorvatiyada (Intech), Türkiyədə (Yıldız Texniki Universiteti), Azərbaycanda (Milli Aviasiya Akademiyası) naşr olmuş 14 monoqrafiyanın, 360 elmi meqalənin və 15 patentin müellifidir (h-index 20, Google Scholar).

Tanınmış fizik 2006-2008-ci illərdə Azərbaycan Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasını "Fizika" ixtisası üzrə Ekspert Şurasının sədri, 2009-2011-ci illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda fizika ixtisası üzrə doktorluq dissərtasiyalarının müdafiəsi Şurasının sədri müvənni olmuşdur.

Teyyar Cəfərov "AMEA-nın Xəbərləri" və "Fizika" jurnalının redaksiyası heyətinin üzvüdür. Onun rəhbərliyi ilə 5 nəfər elmlər doktoru və 32 nəfər fəlsəfə doktoru hazırlanmışdır. Akademik Teyyar Cəfərov 1995-ci ildə İtaliyanın Perla Ricerca Di Base Universitetinin Fəxri professoru seçilmişdir.

T.Cəfərov 2006-ci ildə Yıldız Texniki Universitetinin Rektorluğu tərafından Təşəkkürname, o cümlədən AMEA Rəyasət Heyatının və Rusiya Elmlər Akademiyasının Fəxri fərمانları ilə təltif edilmişdir.

Akademik Teyyar Cəfərov "Şöhrət" ordeni və "Heydər Əliyevin 100 illiyi (1923-2023)" yubiley medalı ilə təltif edilmişdir.

**Arif HƏŞİMOV
akademik**

Ibrahim Yusifoğlunun yaradıcılıq dünyası

Şəhur rayonunun dağlar qoynunda yerləşən Axura kəndində dünyaya göz açan Ibrahim Yusifoğlu "şair ikən müəllim, müəllim ikən də şairdir." Şairlik və müəllimlik... Hər ikisi də taleyüklü və məsuliyətlidir.

Yarım əsrlik zaman dilimində həm təhsilde, həm də poeziyada "qələmə külüng çalan" şair Ibrahim Yusifoğlunun bu il 70 yaşı tamam olur.

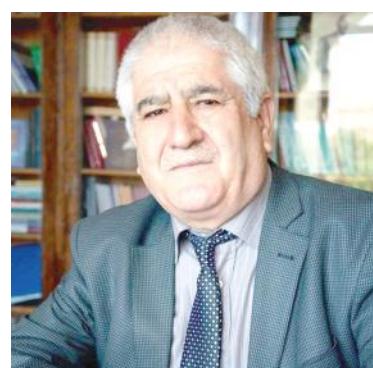
Publisistik meqalələri de daxil olmaqla, 33 kitabın, şeirlər, poemalar, menzum dramlar, nəşr və publisist əsərlərin müəllifi olan Ibrahim Yusifoğlu, "Qızıl Qələm" media mükafatı laureati, Prezident mükafatçısı, Azərbaycan Respublikasının Qabaqcıl təhsil işçisidir. Hal-hazırda AMEA-nın N. Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun eməkdaşıdır.

Torpaqlarımız uğrunda canlarından keçən şəhidlərimiz haqqında ürəkəgrisi ilə iki kitab yazdı Ibrahim Yusifoğlu. Bunlardan biri, "Mənim inamımı güllələdilər" poetik naledirse, digeri, "Ölümü Tanrırdan getənlər" publisistik açıdır, ağrıdır, yanğıdır.

Şairin yaradıcılığında, poeziyasında və publisistikasında itirilmiş müstəqilliyimizin qazanılması, Qara Yanvar gecəsində Bakı şəhəri dirəkləri laxlamaqda olan imperianın qoşunları tərəfindən amansızcasına gülləbaran edilmesi, eliyalın insanların vəhşiliklə öldürüləsi, azığınlaşmış hərbçilərin tacili yardım maşınlarını və məlki vətəndaşların avtomobilərini tankların altında azməsi, yaşayış binalarına müxtəlif çaplı silahlardan atəş açmaları, bir sözə ölümüslüyə qovuşmaq üçün ölüme gedilən yol üzər ağırsı ile izlenilir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev 1990-ci illərdə baş veren o ağuñ günlərdə "unu-dulmuş tənha adaya bənzədilən Naxçıvana gəliş", xalqla birləşdiyi, biradəki fealiyyəti şairin yaradıcılığında, "O, Günəş ömrür, sönməyəcəkdir" poemasında xronoloji ardıcılıqla eks olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fikirlərinin poemada

epigraf kimi təqdim olunması maraqlı, maraqlı olduğu qədər de diqqətədəyərdir. Şairin təqdim etdiyi digər bir epigrafda Azərbaycan Ordusunun qələbə qazanması, Azərbaycan torpaqlarının azad olunması poetik dillə təqdim edilir. İlham Əliyevin fikirlərini eks etdirən bu epigrafda həm də ata vəsiyyətini yerinə yetirmiş insanın qururu öz eksini tapır.

Bütövlükdə, Ulu Öndərin həyat və siyasi fealiyyəti eks olunan "O, günəş ömrüdü, sönməyəcəkdir" poemasında "Azərbaycan cançılıq məfkuresinin, milli-mənəvi özünüdürkətmənin Heydər Əliyev siyasetinin, milli dövlətçilik teliminin ana xəttini təşkil etməsi, əsas prinsiplərində olması" eks olunur, sələflilik, xələflilik, məsələlərinə toxunulur, Heydər Əliyevin siyasi yolunun oğlu İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilmesi vurğulanır.

Ibrahim Yusifoğlunun "O günü göylerden kedər yağırdı" kitabındaki "Göylərdən ələnən göz yaşlarıydı" povesti də ermənilər tərəfindən tarixlər boyu xalqımızın başına getirilən bələlərin, Şərurda baş verən hadiselerin yaddaşına hekk olunanlardır. Yaxıcı bütün bunları povestin baş qəhrəmanı İlqar müəllimin dili ilə və tarixi faktlarla oxucuya çatdırır: " Naxçıvan torpağı azad nəfəs alırdı. Naxçıvan xalqında inam, qətiyyət, qəlebə hissi baş qaldırmışdı.

Naxçıvanın başı üzərində Günəş doğmuşdu. Bu Günəş qara buludları dağıdır, havaya bir aydınlıq, istilik getirirdi. Bu, Heydər Əliyev Günü idi. O böyük insan - Heydər Əliyev onu canı qədər sevən, ona inanan xalqının karşısındı, "Mən doğma torpağma, Naxçıvana, Naxçıvanı Muxtar Respublikasına hədsiz məhəbbətimi bir daha bildirmək istəyirəm. Bilin ki, mən sizə həmişə sadıq olmuşam, bundan sonra da sadıq olacağam. Men Azərbaycan xalqına həytim boyu sadıq olmuşam, ömrümən son dəqiqəsinə qədər də sadıq olacağam. Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyi yolunda bundan sonra da fedakarmasına çalışmaq mənim həyatımın mənasıdır", - deyirdi.

Yaradıcılığında azadlığa gəden yolu ağırsından, acısından doğulan azadlığı, bu azadlığı qazanan Vətənin oğul və qızlarının ölməzliyini qələmə alan şair-publisist Ibrahim Yusifoğlu o illerin tarixi faciələrini bədii-publisistik dillə oxuculara çatdırmış, bu zaman tarixi xronologiyaya sadıqlıq göstərmiş. Qarabağ 44 günlük Vətən məharibəsinin zəfərlərə taclanması şairin misralarında nəğməyə dönmüşdür.

Bu il AMEA-nın Ədəbiyyat Institutunun əməkdaşı, AYB üzvü, "Qızıl Qələm" media mükafatı laureati, Prezident təqaidçüsü, Azərbaycan Respublikasının Qabaqcıl Təhsil İşçisi Ibrahim Yusifoğlunun 70 yaşı tamam olur. Bu münasibətlə "Ömür dastanının boyları" adlı toplu işq üzü görmüşdür. Topluda Ibrahim Yusifoğlunun nezm, nəşr və publisistik nümunələri, usaqlar üçün yazılış menzum nağıl və peslyer haqqında təhlillər aparılmış, ona həsr olunmuş poetik nümunələr yer almışdır. Toplu şair-publisist Ibrahim Yusifoğlunun bədii yaradıcılığı ilə oxucuların elmi müstəvиде təqdim olası üçün imkan yaradacaqdır.

70 illik yubileyi münasibəti ilə Ibrahim Yusifoğlunu təbrik edirik. 100 yaşayın!!!

**Lütviyyə ƏSGƏRZADƏ
filologiya elmləri doktoru**

Fəlsəfəyə həsr edilən mənali özür

Füzuli Məhəmməd oğlu Qurbanov 23 sentyabr 1959-cu ildə Gürcüstanın Dmanisi rayonunun Gəlyiyan kəndində anadan olmuşdur. 1982-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) mexanika-riaziyyat fakültəsini bitirdikdən sonra, 1982-1985-ci illərdə Kəlbəcər rayonunun Qaragüney məktəbində təyinat üzrə müəllim işləmişdir. Bundan sonra o, Moskva şəhərində 1986-1989-cu illərdə SSRİ Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunun əyani aspiranturasında oxumuş, aspiranturunu bitirdikdən sonra, 1990-ci ildə həmin institutda "Özüntəşkiledən sistemlərin tədqiqi metodları. Fəlsəfə yanaşma" mövzusunda naməzədlək dissertasiyasını müdafiə etmişdir. O zamandan təyinatla Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutuna göndərilən Füzuli Qurbanov AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunda kiçik elmi işçi vəzifəsindən başlayaraq baş elmi işçi və şöba müdürü vəzifəsinə yüksəlmüşdür. Hazırda Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun "Idrak nəzəriyyəsi və mənvi" şöbəsinin müdürüdür.

F.Qurbanov 2007-ci ilde "Sinergi etmə təfəkkür üsulu kim" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmiş, fəlsəfə elmləri doktoru elmi dərəcəsinə layiq görülmüşdür. Fəlsəfə, sinergi etmə təfəkkür üsulu, idrak nəzəriyyəsi, epistemologiya məsələlərinin fundamental araşdırılması ilə məşğul olaraq bir-birinin ardına maraqlı elmi monoqrafiyalar yazmış, bu sahədəki tədqiqatları ilə həm ölkəmizdə, həm də onun hüdudlarından kanadına fəlsəfə ictimaiyyəti tərəfindən tanınmışdır. O, 150-dən çox elmi meqalənin və 6 elmi monoqrafiyanın müəllifidir. Onun "Sinergi etmə təfəkkür yanaşma", "Avtopoyezis və sinergi etmə təsəkküllərə metaforalar", "Tarihin "postqərb" mərhələsinə keçid", "Bir millet, iki dövlət: fəlsəfə-tarixi yanaşma" (tarix elmləri doktoru Eynulla Mədəti ilə həmmüəllifliklə), "Heydər Əliyev və yenidən idarəlik: fəlsəfə-elmi tehlili" adlı eserləri ümumfəlsəfə problemlərlə yanaşır, Azərbaycanda dövlət kuruculuğunda, müstəqilliyin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin təmin edilməsi sahəsində həyata keçirilən dövlət siyasetinin fəlsəfə təhlili həsr edilmişdir.

F.Qurbanovun son bir ilde elmi fealiyyətində "Xalq" qəzetində Ulu Önder Heydər Əliyevin ve Prezident İlham Əliyevin liderlik nümunələri ilə bağlı silsilə təhlili meqalələri xüsusi dəqiqətəkicidir. Bu meqalələrə Azərbaycan fəlsəfə adəbiyyatında ilk dəfə olaraq Azərbaycan dövlətçilik ənənəsi kontekstində müasir müstəqil dövlətçilikin müxtəlif aspektlərinə həsr edilmiş fəlsəfə təhlillərə aparılır, Ulu Önder Heydər Əliyevin siyasi əsrisi, Prezident İlham Əliyevin yeni tarixi mərhələdə milli ideya barəsində ireli sürdüyü müdəddələrin, Azərbaycanın türk dönyasında, eləcə de beynəlxalq təşkilatlarda artan nüfuzunun fəlsəfə mahiyyəti açılır, əhatəli təhlillər edilir, elmi növbələr çıxarılır. Onun "Vətən Məhabibəsinin fəlsəfəsi" mövzusunda silsilə meqalələri bu m

Gəncə Bölməsində Özbək dili və Mədəniyyəti Mərkəzi açılıb

Gəncə şəhərində "Türk dünəyinin Azərbaycan və Özbəkistan modeli" mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans keçirilib.

Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyəti, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Əlişir Nəvai adına Daş-

kənd Dövlət Özbək dili və Ədəbiyyati Universiteti tərəfindən təşkil edilən tədbir çərçivəsində AMEA-nın Gəncə bölməsində Əlişir Nəvai adına Özbək dili və Mədəniyyəti Mərkəzi açılıb. Mərkəzdə Azərbaycan və Özbəkistan xalqlarının qardaşlıq əlaqələrini yüksəlkən təqdim etdirən gəşələr, ekspozitlər, Nizami Gəncəvi və Əlişir Nəvai yaradıcılığına aid nəşrlər təqdim olunub.

Beynəlxalq elmi-praktik konfransda Azərbaycan-Özbəkistan qardaşlığı və dostluğundan geniş söz açılıb. İki ölkə arasında münasibətlərin, güclənən strateji tərəfdəşliyin Türk dünyasına töhfə olduğunu diqqətə çatdırılıb. Həmçinin ədəbi-mədəni əlaqələrin tarixi və müasir dövrüne nəzər salınıb.

Özbəkistanda dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin əsərlərinin özbək dilində çap olunması, onun ardıcıllarından olan böyük özbək şairi Əlişir Nəvainin əsərlərinin Azərbaycanda tərcümə edilərək geniş oxucu kütüsləsinə çatdırılması hər iki ölkənin mədəni həyatında müüm hadisə adlandırılabilir.

Konfrans iştirakçıları Gəncə şəhərinin tarixi abidələri ilə də tanış olublar.

Xatırladaq ki, Daşkənd Özbək Dili və Ədəbiyyati Universitetində Mehəmməd Füzuli adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi açılıb və Azərbaycanın ədəbiyyatı və mədəniyyətinin təbliği istiqamətində uğurla fəaliyyət göstərir.

Şəki Regional Elmi Mərkəzində "Tanrıının möcüzəsi ana təbiət" mövzusunda tədbir

AMEA-nın Şəki Regional Elmi Mərkəzi (Şəki REM), Vaqif İbrahimov adına Folklor Evi, Narinqala Folklor Evinin birgə təşkilatçılığı ilə "Yaşıl dünya naminə həmrəylilik ili" çərçivəsində "Tanrıının möcüzəsi ana təbiət" mövzusunda dəyirmi masa keçirilib.

Tədbirdə Şəki REM-in direktoru fuz.ü.f.d., dos. Yusif Şükürlü çıxış edərək 2024-cü ilin "Yaşıl dünya naminə həmrəylilik ili" elan edilməsinin təkcə ölkəmiz üçün deyil, bütün dünya üçün qlobal çağrış olmasından, ekoloji problemlərin həlli və ətraf mühitin qorunub saxlanmasına vacibliyindən danışıb. Ətraf mühitə qarşı həssas münasibətin formalşdırılması, təbii sərvətlər və mədəni dəyərlərə hörmətlə yanaşılması ilə bağlı maarifləndirmə işlərinin aparılması baxımından tədbirin əhəmiyyətini qeyd edən direktor bəşəriyyəti təşvişə salan bu qlobal problemin həllinin yalnız birləşərək mümkün olacağını bildirib.

Daha sonra coğrafiyasına alim Dilbazi Cəmilov "Ekoloji tarazlığın pozulması" mövzusunda məruzə ilə çıxış edib. Məruzəçi qeyd edib ki, ekologiyani qorumaq üçün istehsal prosesi tullantılarının zərərsizləşdirilməsi əsas şərtləndir. Onun sözlərinə görə, sənaye istehsalının zəhərlərinin havaya qalxaraq turşulu yağışlar şəklinde yağması nəticəsində kainat məhvə doğru sürüklənir.

Sonra Mərkəzin Landşaftşunaslıq şöbəsinin elmi işçisi Murad Qəhrəmanov "Qlobal istileşmə və yaşıl dünya" adlı məruzəsini təqdim edərək bioloji müxtəliflik və əməkdaşlığın qurulmasına, kükürlərin və yolların işıqlandırılmasında günəş enerjisi ilə çalışan lampaların istifadəsinin, istiliklər, ağıllı enerji idarəetmə texnologiyalarının tətbiqinin, tullantıların enerji məqsədli idarəetməsinin problemlərin nisbətən aradan qaldırılmasına kömək edəcəyini nəzərə çatdırıb.

Tədbirdə, həmçinin Şəki REM-in Landşaftşunaslıq şöbəsinin rəhbəri geol-min.e.ü.f.d. Hüseyn Mustafabəyli, Vaqif İbrahimov adına Folklor Evinin rəhbəri Rövzət Hacızəkeriyev çıxış ediblər.

Sonda mövzular ətrafında müzakirələr aparılıb, suallar cavablandırılıb. Sonda mövzular ətrafında müzakirələr aparılıb, suallar cavablandırılıb.

Lökbatanda palçıq vulkanı püşkürüb

Sentyabrın 17-də yerli vaxtla saat 15:19-da Lökbatanda palçıq vulkanı püşkürüb.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası nəzdində Respublika Seismoloji Xidmət Mərkəzinin Elektron xidmətlər şöbəsindən verilən məlumatə görə, palçıq vulkanının püşkürmə dərinliyi 3 kilometr olub. Püşkürmə 6 dəqiqə 20 saniyə davam edib.

Püşkürmənin ikinci fazası yerli vaxtla saat 16:09-da qeydə alınıb. Püşkürmənin davamlılığı 3 dəqiqə 34 saniyə olub. Püşkürmə zamanı ayrılan seysmik enerji $E=0.4?10^-2$ C təyin olunub.

Vulkan AMEA nəzdində Respublika Seismoloji Xidmət Mərkəzinin doqquz seysmik stansiyası (vulkanətrafi) tərəfindən qeydə alınıb.

Redaksiya heyəti:

İsa Həbibbəyli, Arif Həşimov, Dilqəm Tağıyev, İbrahim Quliyev, Nərgiz Paşayeva, Rasim Əliquliyev, Tofiq Nağıyev, İradə Hüseynova, Gövhər Baxşəliyeva, Cəmil Əliyev, İsmayıllı Hacıyev, Fuad Əliyev

Baş redaktor: Ağahüseyin Şükürov

Qərbi Azərbaycan folkloru: problemlər və perspektivlər

AMEA-nın Folklor İnstitutu və "Folklorçular" İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə "Qərbi Azərbaycan folkloru: problemlər və perspektivlər" mövzusunda respublika elmi konfrans keçirilib.

Institutun direktor müavini dosent Afaq Ramazanova konfransın bütövlükde Azərbaycan, eləcə də ümumtürk folklorunun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Qərbi Azərbaycan folklorunun müasir vəziyyətinin öyrənilməsi, regional özünəməxsusluğunun üzə çıxarılması, Qərbi azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiyası və bunun bölge folkloruna təsirinin öyrənilməsi məqsədile keçirildiyini qeyd edib. O, tədbirin Azərbaycan folklor coğrafiyasında özünəməxsus ənənələrə sahib olan bu bölgənin şifahi ırsının daha geniş miqyasda tədqiqinə imkanları yaradacağına, yeni-yeni araşdırılmaların meydana çıxacağına inamını ifadə edib.

Konfransda dosent Ağaverdi Xəlil "Qərbi Azərbaycan mərasim folklorunun aktual problemləri", filologiya üzrə fəlsəfe doktoru Semihə Özel Yaman "Mövlud Süleymanlınn "Köç" romanı köç fenomeni kontekstində", Afaq Ramazanova "SMOMPK-da İrəvan mərasimləri", dosent İlhamə Qəsəbova "Göyçə-Qazax aşiq mühitlərinin sənət əlaqəsi", professor Elmira Məmmədova-Kekeç "Qərbi Azərbaycanın Dəstəgird qəsəbəsində ziyarət yerləri" mövzularında məruzə ilə çıxış ediblər.

Konfrans öz işini bölmə iclaslarında davam etdirib. Qərbi Azərbaycanın şifahi ırsının müxtəlif aspektlərdən araşdırılmasını əhatə edən müxtəlif məruzələr dinlənilib, geniş müzakirələr aparılıb.

Sonda məruzəçilər sertifikatlar təqdim olunub.

ELAN-MÜSABİQƏ

"Naxçıvan milli-mənəvi dəyərlər kontekstində" mövzusunda respublika elmi konfransı

Naxçıvan tarixən Azərbaycanın müüm elm və təhsil mərkəzlərindən biri olmuşdur. Bu diyar Azərbaycana çoxlu sayıda görkəmli ziyanlılar, elm və mədəniyyət xadimləri bəxş etmişdir. Tarixi ənənələrə uyğun olaraq müasir günümüzdə da Naxçıvanda elm və təhsil özünün yüksək inkişaf mərhələsini yaşamaqdadır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Naxçıvan Muxtar Respublikasının 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında" 30 dekabr 2023-cü il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tədbirlər planına əsasən AMEA-nın Folklor İnstitutu "Naxçıvan milli-mənəvi dəyərlər kontekstində" mövzusunda respublika elmi konfransı keçirməyi planlaşdırır. Sizi qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik Naxçıvanın regionunun folkloru, etnoqrafiyası, adət-ənənələri, bu bölgədən olan şair və yazıçıların ədəbi ırsının araşdırılmasını əhatə edən məruzələrlə konfransda iştirak etməyə dəvət edirik.

Mühüm tarixlər:

- Konfransda iştirak etmək istəyənlər 250-300 sözdən ibarət məruzə özətlərini 30 sentyabr 2024-cü il tarixinədək naxcivan_100naxcivan@yahoo.com elektron poçt ünvanına göndər bilərlər.

- Özətlərin qəbul edilib-edilmədiyi haqqında müəlliflər 3 oktyabr 2024-cü il tarixinədək elektron poçt ünvanı vasitəsi ilə məlumat veriləcəkdir.

- Konfrans 10 oktyabr 2024-cü il tarixində Bakı şəhərində keçiriləcəkdir.

Dilçilik İnstitutu

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu ştatda vakant olan vəzifəni tutmaq üçün müsabiqə elan edir:

Türk dilləri şöbəsi üzrə baş elmi işçi - 1 yer
Terminologiya şöbəsi üzrə kicik elmi işçi - 1 yer

Müsabiqədə filologiya elmləri doktorları, magistrler və filologiya üzrə fəlsəfe doktorları iştirak edə bilərlər. Sənədlər müsabiqənin tələblərinə uyğun olaraq, elan dərc edilən gündən etibarən bir ay müddətində elmi katibliyə təqdim edilməlidir.

Ünvan: AZ 1143, Bakı ş., H.Cavid pr., 117, V mərtəbə
Elmi katib: (+994 12) 537-20-88

Ünvan: AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi 30.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti

e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Tiraj: 2000

Здравствуй, время знаний!

В школах и вузах Азербайджана начался новый учебный год

16 сентября во всех средних общеобразовательных, средних специальных и высших учебных заведениях Азербайджана прозвенел первый звонок,озвестивший о начале нового учебного года.

Первый урок в общеобразовательных учреждениях по всей стране был посвящен теме "Солидарность во имя зеленого мира", что еще раз свидетельствует о приверженности нашего государства целям устойчивого развития. Этот учебный год для Азербайджана особенно светлый и счастливый: в средних школах освобожденных от оккупации городов Ходжалы, Ханкенди, Шуша и села Сус Лачинского района спустя 32 года прозвенел первый школьный звонок.

Самый светлый год

Учебные заведения, распахнувшие свои двери перед учащимися, отвечают всем необходимым современным требованиям и стандартам, что сдвигает процесс обучения максимально продуктивным и комфорtnым. В скором времени планируется открытие новых школ в Джебраиле и Кяльбаджаре, а также в ряде сел на освобожденных территориях, что принесет радость многим семьям. Двери для студентов распахнут два новых вуза - Туриецко-азербайджанский, а также Карабахский университет, куда поступили более тысячи человек.

Занятия в нем в 2024/2025 учебном году начнутся 23 сентября. Подготовительная работа к первому учебному году завершена, полностью готова инфраструктура университета, сформирован профессорско-преподавательский состав и составлены расписания занятий по всем специальностям.

Кроме того, в Карабахском университете пройдут ориентационные (ознакомительные) дни. В эти дни студенты посетят университетский кампус и познакомятся с сотрудниками вуза, прогуляются по городу

Ханкенди, получат всю необходимую информацию и ответы на интересующие их вопросы.

Поздравление Карабахскому университету

Накануне с поздравлениями в адрес преподавателей и студентов Карабахского университета обратился президент НАНА академик Иса Габиббейли. "Основание Карабахского университета по распоряжению Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева - важное историческое событие, имеющее огромное общественно-политическое значение в современной жизни нашей страны, - говорится в обращении главы НАНА. - Это блестящая страница великолепной летописи движения "Великое возвращение", успешно осуществляемого после исторической Победы, одержанной под руководством победоносного Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева в Отечественной войне.

Карабахский университет - это главный пароль возрождения жизни на освобожденных от оккупации территориях

Азербайджана. Карабахский университет - это локомотив возвращения в Карабах, расселения и большого развития. Карабахский университет - это основной и крупнейший научный и культурный центр Карабаха. Несомненно, Карабахский университет также превратит Карабах в один из основных научных и образовательных центров республики и всего мира, а Ханкенди - в город молодёжи. В свете идеалов независимой государственности Гейдара Алиева и Ильхама Алиева Карабахский университет станет колыбелью взращенных в духе патриотизма новых поколений, которые донесут до мира правду о Карабахе, будут беречь Карабах как зеницу ока и напишут новую страницу в истории развития края.

Широкомасштабные подготовительные работы, которые на высоком уровне были осуществлены Министерством науки и образования Азербайджанской Республики в кратчайшие сроки, дают полное основание утверждать, что, начиная с первого учебного года, Карабахский университет будет уверенно развиваться во имя великих целей. Национальная академия наук Азербайджана считает своим дол-

гом всесильно поддерживать ещё большее развитие Карабахского университета.

Открытие Карабахского университета - это важнейшее событие в многовековой истории образования и педагогики в Азербайджане.

От имени коллектива Национальной академии наук выражают глубокую благодарность Президенту Азербайджанской Республики Ильхаму Алиеву, который возродил жизнь и основал большой университет в свободном Карабахе, и желаю Лидеру нашей страны ещё больших успехов на пути к реализации великих идеалов нашего независимого государства и народа.

Я сердечно поздравляю руководство, профессорско-преподавательский состав и первых студентов Карабахского университета, который начинает свою работу в 2024/2025 учебном году.

Успехов всем!
Иса ГАБИБЕЙЛИ, президент Национальной академии наук Азербайджана, академик".

Плодотворные встречи

Еще одно значимое событие последних дней НАНА - встреча руководителя главного научного ведомства страны с киркукскими учеными, а именно - с сотрудником Киркукского университета (Ирак), председателем Организации туркманских ученых доктором наук Небилем Шахином Махмадом, киркукским исследователем доктором наук Али Хусейном Баятлы и сотрудником Киркукского технического института при Мосульском Северном техническом университете доктором наук Савашем Хурмузлу.

В ходе встречи академик Иса Габиббейли сообщил, что впервые посетил Киркук в 1994 году в составе делегации Азербайджана, приехавшей в Ирак по случаю празднования 500-летнего юбилея выдающегося азербайджанского поэта Мухаммеда Физули.

(продолжение на стр.10)

За суверенное развитие

стр. 10 ⇨

Избежать наихудшего сценария

стр. 11 ⇨

Глобальный вызов

page 11 ⇨

Google introduces new artificial intelligence features for Android devices

page 12 ⇨

Здравствуй, время знаний!

В школах и вузах Азербайджана начался новый учебный год

(начало на стр. 9)

Сказав, что Азербайджан придает большое значение связям с Киркуком и туркманами, академик Иса Габибейли добавил, что в НАНА ведутся глубокие исследования, охватывающие азербайджано-киркукские литературные связи, туркменскую литературу, язык, фольклор и т.д., особый вклад в установление и развитие взаимного сотрудничества внесли видный киркукский литературовед Ата Тарзибаш и азербайджанский профессор Газанфар Паشاев.

Также академик подчеркнул, что в НАНА прошла международная научная конференция, посвященная 100-летнему юбилею Ата Тарзибаша, в которой при организации киркукского исследователя и писателя Шамсаддина Кузечи приняли участие известные киркукские ученые и исследователи.

С помощью участников конференции, продолжил далее руководитель НАНА, в Киркук были отправлены книги, связанные с азербайджанским язы-

ком, историей, литературой, фольклором и культурой.

Академик Иса Габибейли отметил, что в октябре в Ираке состоится международная конференция по случаю 530-летия со дня рождения Мухаммеда Физули, в работе которой примут участие и азербайджанские ученые, во время визита в подарок Киркукскому университету будут вновь преподнесены книги.

Руководитель НАНА подчеркнул также, что Академия наук заинтересована в сотрудничестве с учеными и высшими учебными заведениями Киркука и будет оказывать поддержку развитию азербайджано-киркукских литературных связей и в дальнейшем.

Установить надежные связи

Затем выступил сотрудник Киркукского университета, председатель Организации туркманских ученых доктор наук Небиль Шахин Махмад, который выразил удовлетворение посещением НАНА и поблагодарил академика

Ису Габибейли за сердечный прием. Говоря о своей научно-педагогической деятельности, ученый сообщил, что окончил магистратуру в Турции и докторантуру в Шотландии, 17 лет работает в Киркукском университете. Ученый также отметил, что, будучи председателем Организации туркманских ученых, установил тесные связи с молодежью и международными научными структурами.

Посольство Азербайджана в Ираке, продолжил ученый, всегда оказывает поддержку деятельности организации. Он выразил уверенность, что сегодняшняя встреча внесет весомую лепту в развитие азербайджано-киркукских связей.

В ходе встречи также были обсуждены вопросы и выдвинуты предложения, связанные с взаимообменом кадрами, обучением на ступени докторантуры, организацией совместных конференций, изданием совместных статей и научным цитированием.

О своей научной деятельности также рассказали киркукский исследователь Али Хусейн Баятлы и сотрудник Киркукского технического института Саваш Хурмузлу.

Далее стороны обменялись подарками, были сделаны фотографии на память.

Отметим, что во встрече принимали участие заведующая отделом по внешним связям и работе с международными организациями аппарата Президиума НАНА доктор философии по биологии, доцент Эсмира Алираева, заведующий отделом по связям с общественностью, печати и информации аппарата Президиума НАНА доктор философии по филологии, доцент Агагусейн Шукюров и заведующий отделом Института философии и социологии доктор философских наук Физули Гурбанов.

За суверенное развитие

Профессор Гюллю Йоллоглу:
"Мы возлагаем большие надежды на саммит объединения БРИКС"

Накануне в Присутственных местах Казанского кремля прошел первый круглый стол "Общественность БРИКС за суверенное развитие". Форум с аналогичным названием может стать ежегодным, об этом глав государства попросили его участники. Научные умы, религиозные и общественные деятели рассуждали о важности не только политического, но и культурного и религиозного взаимодействия.

В круглом столе приняли участие крупные гражданские и религиозные деятели России, Китая, Индии, Ирака, ЮАР, Саудовской Аравии, Египта, Эфиопии, Азербайджана, Казахстана.

Как сообщает inCity.az, сообщество БРИКС не может строиться без активного гражданского участия, уверена и председатель Общественной палаты Татарстана Зияя Валеева. "Для того чтобы, сохраняя самобытность, вместе научиться отвечать на вызовы современного мира, обязательно нужно знать друг друга, говорить друг с другом и находить общие решения. Вот мне кажется, сегодня первый такой разговор", - заявила она.

С учетом того, что страны БРИКС объединяют в себе большое количество населения планеты, это дает огромные возможности, чтобы найти инструменты для изменения мира к лучшему, отметила Валеева. Не так давно заявку на вступление в БРИКС подал Азербайджан.

Как рассказала заведующая отделом Института истории и этнологии Национальной академии наук Азербайджана (НАНА) Гюллу Йоллоглу, общество активно обсуждает перспективы в объединении. Особенно страну волнует тема неоколониализма, ярым противником чего выступает Президент Ильхам Алиев. Тут она особенно выделила Францию: "Сегодня все больше государств, страдающих от неоколониализма и решительно поднявшихся на борьбу против колониального гнета, обращают свои взоры и надежды на Азербайджан. В частности, речь идет о странах, считающихся заморскими территориями Франции".

Летом 2024 года в Баку проходил съезд с участием лидеров политических партий и движений за независимость Корсики, Полинезии, группы Карибских островов и других, пострадавших от французского колониализма. "Интересно, что французские чиновники обвиняют Азербайджан в причастности к беспорядкам в Новой Кaledонии, преследуют парламентарии, которые побывали в Баку. Естественно, Азербайджан отвечает на все эти угрозы, обвинения", - продолжила Йоллоглу.

Азербайджан - страна со своими ресурсами и взглядами на мир. При таком раскладе сил власти ищут государства, которые думают, выступают и борются так же, как и Азербайджан. "Поэтому мы думаем, что вступление в БРИКС будет для нас опорой в борьбе против неоколониализма. Мы возлагаем большие надежды на саммит объединения, который пройдет в октябре этого года", - резюмировала спикер.

Также по итогу круглого стола была принята резолюция 12 сентября, которая призывает обратить внимание глав государств стран БРИКС на важность суверенного развития этих стран для реализации прав входящих в них народов.

В целях "наращивания практик гуманитарной дипломатии и вовлечения институтов гражданского общества в межцивилизационное развитие" участники круглого стола предлагают главам государств БРИКС учредить Казанский международный форум "Общественность БРИКС за суверенное развитие".

В контексте формирования многополярного мира значимым является успешное развитие объединения БРИКС, говорится в резолюции. "Мы выражаем свою приверженность положениям Резолюции 66/288, принятой Генеральной Ассамблей ООН 27 июля 2012 года, а также Обращению к Саммиту Будущего ООН участников Гражданского Форума БРИКС в Москве 3-4 июля 2024 г. Мы выступаем за построение мира на основе принципов равенства и справедливости", - говорится в тексте проекта резолюции.

Также, согласно документу, страны ООН должны признать суверенное развитие базовой ценностью, гарантом субъектности народов, входящих в страны ООН. Важнейшим фактором суверенного развития выступает социально-политическая стабильность, основанная на уважении норм и установлений традиционных религий, идеологических убеждений, исторических и культурных традиций, говорит-ся в тексте.

Бесценная площадка

Азербайджанские и зарубежные тюркологи стремятся к научной коллаборации

Азербайджанские исследователи принимали участие в работе завершившейся в казахстанском городе Туркестан VI Летней школы тюркологов, организованной сразу несколькими структурами.

Речь идет о Международном казахско-турецком университете имени Ходжи Ахмеда Ясави, Международной тюркской академии, Турецком лингвистическом обществе (ТЛО) и Турецкой академии наук.

В ходе масштабного форума (который, по мнению экспертов, является бесценной площадкой для изучения богатого исторического, культурного и лингвистического наследия тюркского мира), посвященного труду Махмуда Кашиглы Divani-lüğət it Türk, были заслушаны лекции по различным направлениям тюркологии. В рамках проекта также были организованы поездки по достопримечательностям и историческим местам Туркестана.

Нашу страну в Казахстане представили молодые ученые - научные сотрудники академических институтов литературы, языкоznания, истории и этнографии, археологии и антропологии. Кроме молодых исследователей на мероприятие был приглашен и завотделом Института фольклора НАНА профессор Физули Баят, покоривший аудиторию очень интересным докладом о древнетюркской мифологии.

О новых подходах в лингвистике

Как рассказал нашему корреспонденту один из участников школы, научный сотрудник Института литературы имени Низами Гянджеви НАНА Орхан Исаев, программа мероприятия была чрезвычайно насыщенной, ведь в Казах-

стан были приглашены специалисты практически по всем направлениям современной тюркологической науки, рассказавшие слушателям о письменности, искусстве и экономике Гойторкского каганата (одной из первых тюркских цивилизаций), новых подходах в тюркской лингвистике, особенностях просветительского словаря Divani-lüğət it Türk, культуре и истории сельджуков, культурных измерениях древнетюркских надписей и т.д.

- Выступления корифеев тюркологии, - поделился ученый, - позволили нам узнать об исследованиях, проводимых в области современной тюркологии, и получить подробные и исчерпывающие ответы на наши вопросы. Во многом - благодаря круглым столам, дискуссиям и обмену мнениями по различным сферам тюркологии.

Сформировать объективное мнение

Поскольку наши ученые представляли разные институты НАНА, соответственно, и тематика их выступлений раз-

нилась. Археологи рассказывали о последних раскопках, филологи дали краткий обзор истории азербайджанской литературы, проинформировали о наших выдающихся писателях и поэтах, историки подготовили презентацию о тюркских племенах, которые в разные периоды истории стекались в Азербайджан.

- Свое выступление, - продолжил дальше О.Исаев, - я посвятил переименованию исторических азербайджанских земель, арmenизации топонимов Западного Азербайджана, а также персенизации топонимов тюркского происхождения, которые находятся не только на территории нынешней Республики Армения, но и на территории Ирана.

Одним словом, главная цель каждого из нас состояла в том, чтобы лучше представить нашу страну и сформировать у молодых ученых из братских стран правдивое и объективное мнение. На мой взгляд, это удалось: после каждой презентации к нам подходили коллеги, благодарили, просили повторить или пересмотреть некоторые моменты из видеоряда, которые были им интересны или малопонятны.

Галия ЗИСКИНД

Избежать наихудшего сценария

Каждая страна, развивающая ядерную энергетику, должна дать гарантии безопасности

Как известно, Курская АЭС находится недалеко от города Суджа, в окрестностях которого идут российско-украинские боестолкновения. Именно это обстоятельство вызывает обеспокоенность у международных экспертов: один из мощных ядерных объектов, входящих в тройку крупнейших в России, становится мишенью для ракетных ударов.

Изначально на станции были предусмотрены четыре энергоблока чернобыльского типа - РБМК-1000, но в режиме генерации в настоящее время работают только два общей мощностью 2 тыс. МВт. По сообщениям официальных источников, Росгвардия усилила меры безопасности на электростанции. В Международном агентстве по атомной энергии

(МАГАТЭ) заявили, что следят за ситуацией вокруг Курской АЭС, но считают, что причин для беспокойства в отношении ядерной безопасности нет. Хотя еще совсем недавно глава агентства Рафаэль Гросси, по приглашению президента РФ Владимира Путина посетивший станцию, заявлял, что на территории России возникла опасность ядерного инцидента.

Об этой непростой ситуации, сложившейся вокруг крупнейшего ядерного объекта соседней страны, наш корреспондент побеседовал с международным экспертом по вопросам ядерной безопасности, членом Президиума Национальной академии наук Азербайджана (НАНА) академиком Адилем Гарифовым.

- Каковы риски для Курской АЭС, учитывая активные боестолкновения в непосредственной близости от нее?

- Сегодня вопрос ядерной и радиационной безопасности вокруг Курской и Запорожской АЭС стоит наиболее остро именно потому, что они находятся очень близко от зоны боев и являются объектами для военных маневров и нанесения ракетных ударов. Естественно, это не может не беспокоить весь мир, все международное научное сообщество, каждого гражданина, потому что многократно возрастает опасность аварии с очень серьезными последствиями.

- Главным образом беспокойство вызывает тот факт, что в настоящее время там якобы осуществляется неправильная эксплуатация АЭС. А что конкретно у вас вызывает беспокойство?

- Озабоченность у меня вызывает только угроза нанесения ракетного удара. Потому что реакторы типа РБМК по своей конструкции не имеют защитной оболочки, способной выдержать, например, удар самолетом. То есть активная зона, радиоактивный материал отделены от окружающей среды обычным зданием, крышей, и это делает их очень уязвимыми. Об этом, кстати, и Гросси говорил в одном из своих первых интервью.

А что касается эксплуатации, то никаких оснований для беспокойства я не вижу. Курская АЭС входит в первую тройку равных по мощности атомных станций России, а по объему вырабатываемой электроэнергии - в первую четверку электростанций страны всех типов, включающую помимо Балаковской и Ленинградской атомных станций Саяно-Шушенскую ГЭС. Она обеспечивает электроэнергией 90% промышленных предприятий Курской области.

- Отвечает ли Курская АЭС международным принципам безопасности?

- Абсолютно. Все эти принципы (физическая полнота узлов и системы охлаждения, высокопрофессиональный персонал, оборудование, внешние источники энергии, постоянное наблюдение за радиационным контролем, логистика и т.д.) соблюдаются на станции очень четко.

Российская Федерация - одна из передовых стран мира по использованию и эксплуатации атомных станций, поэтому ее спе-

циалисты делают все возможное, чтобы реакторы Курской АЭС, находясь в рабочем режиме, не представляли опасности для окружающей среды. Россия к этому вопросу относится очень серьезно, Владимир Путин несколько раз проводил совещания, и главу МАГАТЭ россияне приняли очень доброжелательно. РФ в принципе открыта всем международным экспертам. Просто обе

стороны должны понимать свою ответственность. А мир, беспокоящийся о гипотетической возможности худшего сценария, должен понимать, что у этой страны есть все возможности любую аварию предотвратить.

- Можете ли вы утверждать, что даже в случае наихудшего сценария на Курской АЭС нашей стране ничего не угрожает?

- Нет, конечно, я такое сказать не могу - это было бы безответственным заявлением. Наша планета очень маленькая, и даже если в одной ее части происходят природные катаклизмы (вулканы, пожары, землетрясения и т.д.), это акуется в другой части. Вспомните пыльные бури в Баку несколько дней назад, когда концентрация пыли превышала допустимую норму. То есть наша планета движется в направлении, никак от нас не зависящем, и в случае ядерной катастрофы в РФ у нас, конечно, повысится радиационный фон, будет повышение уровня стронция, но фатальной опасности быть не должно.

- У нас под боком находится Мецаморская АЭС, и скорее всего мы в большей степени должны опасаться именно ее?

- В большей степени Мецаморская АЭС представляет угрозу для самих армян. Да, это очень старый объект, но пока его обслуживают российские специалисты, все же есть надежда, что опасность, исходящая от него, минимальная. Могу предположить, что Запад, с которым Иреван сблизился в последнее время, сам ее прикроет, как это было сделано с Игналинской АЭС (Литва) - Европейская комиссия признала ее слишком опасной.

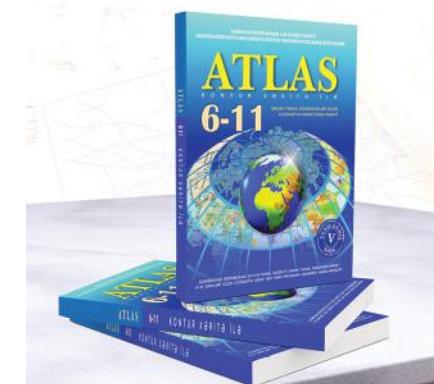
- Адиль муаллим, вы посещали многие советские атомные электростанции, о чем рассказывали в своих интервью и книгах. Приходилось ли вам бывать на Курской АЭС?

- Естественно, как человек, имевший в свое время допуск практически ко всем советским реакторам, я посещал также и город Курчатов, где находится Курская АЭС. Правда, было это давно, в 80-е годы прошлого века, сразу после чернобыльской аварии. За прошедшие десятилетия, безусловно, многое изменилось, там произошла большая реконструкция, но, тем не менее я ситуацию отслеживаю и достаточно хорошо информирован о том, что происходит на всех АЭС, построенных в советское время. В эпоху Интернета сделать это совсем несложно.

Кроме того, примерно в эти же годы я, тогда еще молодой кандидат наук, участвовал в международной (закрытой) научной конференции, посвященной последствиям аварии на Чернобыльской АЭС, выступил с докладом о безопасности ядерных реакторов, работал по этой тематике с Курчатовским институтом. Результаты моих исследований были учтены при составлении сценариев аварий ядерных реакторов. Я с благодарностью вспоминаю свою работу с советскими учеными, с моим научным руководителем академиком Валерием Легасовым.

Ученые-географы выпустили новый атлас

В Институте географии им. академика Г. Алиева (ИГ) МНУ завершена работа над новым атласом для учащихся 6-11 классов общеобразовательных школ.

Цель издания нового учебного пособия - повышение качества преподавания в средних школах этого предмета, ведь помимо учебников, используемых на уроках географии, учащимся нужны дополнительные материалы, карты, справочники.

Как рассказал нашему корреспонденту директор ИГ доктор географических наук Закир Эминов, важно, чтобы социально-демографические, общественно-политические и экономические процессы, происходящие сегодня в большинстве регионов мира, в том числе в Азербайджане, были отражены на дополнительных информационных носителях, потому что изменения на политических, физических, политico-административных картах, обновление географических названий и т.д. должны быть оперативно усвоены в ходе учебного процесса.

К примеру, новый атлас с его обновленной электронной базой содержит полную информацию об изменениях и дополнениях, произошедших в последнее время в общественно-политическом и экономическом развитии Азербайджана - например, переопределение границ экономических районов.

Отметим, что над атласом работали ученые Института географии, Бакинского государственного университета, средней школы № 175.

Глобальный вызов

Решение экологических проблем, волнующих все человечество, возможно только путем объединения усилий

В Шекинском региональном научном центре (ШРНЦ) НАНА состоялось мероприятие, приуроченное к Году солидарности во имя зеленого мира. Круглый стол был проведен региональным центром, а также двумя домами фольклора - имени Вагифа Ибрагимова и "Нарынгала".

Выступая на мероприятии, директор ШРНЦ доктор философии по физике, доцент Юсиф Шукюру отметил важность решения экологических проблем и сохранения окружающей среды, а объявление 2024 года Годом солидарности во имя зеленого мира является глобальным вызовом не только для нашей страны, но и для всего мира. "Решение этой глобальной проблемы, волнующей человечество, - сказал он, - возможно только путем объединения усилий".

Выступившие следом за ним докладчики (ученый-географ Дильбази Джамилов, ландшафтолог Мурад Гахраманов, эколог Хазар Баширов) отмечали, что разрушительное воздействие на биоразнообразие становится глобальным стимулом изменения климата и выдвинули свои предложения по улучшению ситуации.

Галия АЛИЕВА

SCIENCE

Newspaper of the Presidium of the Azerbaijan National Academy of Sciences

Google introduces new artificial intelligence features for Android devices

Google on Tuesday introduced new artificial intelligence (AI) features for Android devices and its new lineup of smartphones and wearable devices, according to Anadolu Agency. Gemini Live, a mobile conversational tool that lets users have free-flowing conversations with the AI model, will turn mobile devices into a powerful AI assistant, the company said on its blog.

low your train of thought and complete complex tasks," he added.

Gemini Live became available Tuesday to advanced subscribers in English on Android phones, while it will expand to Apple's iOS operating system and more languages in the coming weeks.

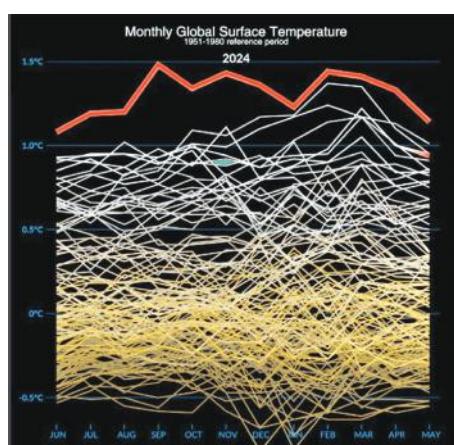
Apple, meanwhile, is expected to launch its own AI, Apple Intelligence, on iPhones, iPads and Macs later this year.

Google, in addition, unveiled its latest lineup of Pixel smartphones -- the Pixel 9, Pixel 9 Pro, Pixel 9 Pro XL and Pixel 9 Pro Fold -- which come with Gemini's AI features.

The tech firm also introduced its newest smartwatch, the Pixel Watch 3, and Pixel Buds Pro 2 earbuds at a Made by Google event held at the company's headquarters in Mountain View, California.

Each month of past year sees record temperatures: NASA

Average global temperatures for each of the past 12 months hit record highs, marking an unprecedented streak, Xinhua reports citing NASA. "It's clear we are facing a climate crisis," said NASA Administrator Bill Nelson in a news release. "Communities across the globe are feeling first-hand extreme heat in unprecedented numbers."

"We're experiencing more hot days, more hot years," said Kate Calvin, NASA's chief scientist and senior climate advisor. "We know that these increases in temperature are driven by our greenhouse gas emissions and are impacting people and ecosystems around the world."

The trend has become evident over the past four decades, with the last 10 consecutive years being the warmest 10 since record keeping began in the late 19th century, according to the analysis.

The average global temperature over the past 12 months was 2.34 degrees Fahrenheit (1.30 degrees Celsius) above the 20th-century baseline (1951 to 1980), the analysis shows. Based on temperature readings from a huge network of weather stations on land and instruments in oceans, scientists find that the records are part of a long-term warming trend driven by human activities, especially greenhouse gas emissions.

ACTUALLY

SCIENCE

Academician Isa Habibbeyli met with archaeologists of the Turkic world

The president of the Azerbaijan National Academy of Sciences, academician Isa Habibbeyli, met with the participants of the 1st meeting of the Association of Turkic World Archaeological Research Institutes and Centers (ARICA) held in Shusha.

The meeting was attended by the director of the Institute of Archaeology and Anthropology of ANAS, PhD in history Farhad Guliyev, Professor Dr. Yunus Koc from Hacettepe University of Turkiye, director of the National Center of Archaeology of the Academy of Sciences of Uzbekistan Farhod Maksudov, director of the Samarkand Archaeological Institute named after Yahyo Gulamov, Saidov Muminxon, and deputy director of the Institute of Archaeology of the Tatarstan Academy of Sciences (Russian Federation) Ruzim Sattarov.

Speaking at the meeting, the academician Isa Habibbeyli stated that the head of the country attaches great importance to the relations with the Turkic world and has made cooperation in this area a primary priority of state policy. He noted that the "One nation, two states" strategy, defined by the National Leader Heydar Aliyev, has risen to the level of strategic alliance between our states, thanks to the strong friendship and fraternal relations between President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev and President of the Republic of Turkiye Recep Tayyip Erdogan. This, in turn, has had a positive impact on the strengthening and expansion of the activities of the Organization of Turkic States.

Academician Isa Habibbeyli said that there are various organizations around the world today and

emphasized the importance of unity and solidarity among Turkic peoples who have a common language, history, and culture in such circumstances. He highlighted that currently, institutions such as the International Turkic Academy of the Organization of Turkic States, TURKSOY, TURKPA, Turkic Universities Union (TURKUNIB), and the Turkic Culture and Heritage Foundation are operating successfully.

Academician Isa Habibbeyli noted that ANAS is closely cooperates with the scientific centers and higher education institutions of the Turkic world based on the tasks set by the head of state. He mentioned that there are departments in the Academy's scientific institutions and organizations studying the language, history, literature, folklore, and philosophical thought history of Turkic peoples, and that a similar department will soon be established at the Institute of Architecture and Art.

"The unity and solidarity of scholars of the Turkic world are extremely important today. For many years, we have close cooperation and unity in the fields of history, linguistics, and literature. The

union of archaeologists is also forming, and as the Academy, we support this. In this regard, the 1st meeting of the Association of Turkic World Archaeological Research Institutes and Centers (ARICA) held in Shusha is highly significant," stated the president of ANAS.

Later, director of the Institute of Archaeology and Anthropology of ANAS, PhD in history Farhad Guliyev stated that starting from next year, significant projects will be carried out regarding study of the archaeological heritage of Turkic world.

In turn, Professor Dr. Yunus Koc from Hacettepe University of Turkiye emphasized that the creation of a union of archaeologists of the Turkic world will contribute to the solidarity of our nations.

Issues such as conducting joint research, projects, and conferences, as well as staff exchanges were discussed at the meeting.

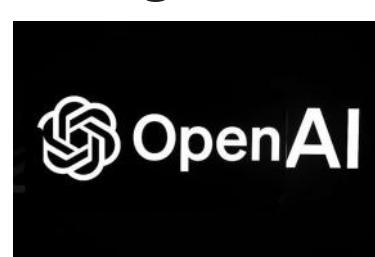
Subsequently, mutual gifts were exchanged.

The guests also toured the main building of the Azerbaijan National Academy of Sciences and took a commemorative photo.

OpenAI introduces new models capable of 'more thinking before responding'

The US-based ChatGPT-maker OpenAI announced on Thursday that it is introducing a series of new models named "o1-preview" and "o1-mini," capable of spending "more time thinking before they respond," according to Anadolu Agency.

OpenAI said that the new series go through complex tasks in many areas, ranging from science to math much better than previous iterations of the firm's chatbot, giving responses akin to PhD students from their respective domains, such as in physics, chemistry, and biology. The firm

stated the new models excel at math and computer programming in particular, as the new "reasoning model" scored 83% compared to the GPT-4o's measly 13% at the International Mathematics Olympiad (IMO) qualifier.

Although lacking in features ChatGPT offers, such as scouring the worldwide web to fetch information to generate more up-to-date

responses, complex tasks requiring deeper reasoning seen in the o1 models opens up a new era in artificial intelligence (AI) capability, according to OpenAI.

The o1-mini is focused on for its efficiency, as the firm hails it faster and cheaper by 80% compared to the o1-preview- reasoning model "particularly effective at coding."

While access to the o1-preview will be exclusive to ChatGPT Plus members, the o1-mini will be included in the free tier membership, which requires a simple sign-in, while the currently most up-to-date iteration of ChatGPT, the 4o, will remain in service as is.

Редакционная коллегия:

Иса Габибейли, Ариф Гашимов, Дильгам Тагиев,
Ибрагим Гулиев, Наргиз Пашаева, Расим Алигулиев, Тофик Нагиев,
Ирада Гусейнова, Говхар Бахшалиева, Джамиль Алиев,
Исмаил Гаджиев, Фуад Алиев

Главный редактор: Арагусейн Шукюров

Адрес: Баку, AZ 1001,
ул. Истиглалийят, 30, Президиум НАНА
e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.

Тираж: 2000